CHARLES DE MONTESQUIEU

O duchu zákonů – výbor

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Charles de Montesquieu, 1748

Předmluva

Kdyby se v nekonečném množství věcí, které jsou v této knize, našla jedna, která by proti mému očekávání urazila, není v ní žádná, jež by tam byla položena se zlým úmyslem. Nemám od přírody kritického ducha. Platón děkoval nebi, že se narodil za Sokrata; a já děkuji nebi, že mě dalo zrodit se v té vládě, v níž žiji, a že chtělo, abych poslouchal ty, které mi dalo milovat.

Prosím o milost, o které se bojím, že mi ji neudělí: aby se nesoudila dvacetiletá práce podle okamžitého přečtení; aby se schvalovala nebo zavrhovala celá kniha, a ne jenom několik vět. Chce-li se hledat záměr autora, nelze jej dobře objevit než v záměru celého díla.

Nejprve jsem zkoumal lidi a soudil jsem, že v té nekonečné rozmanitosti zákonů a mravů nejsou vedeni jen svými rozmary.

Stanovil jsem principy a viděl jsem, jak se k nim jednotlivé případy přikládají jakoby samy od sebe, jak dějiny všech národů jsou jenom jejich důsledkem a jak každý jednotlivý zákon je spjat s jiným zákonem nebo závisí na jiném, obecnějším.

Když jsem se obracel ke starověku, snažil jsem se vniknout do jeho ducha, abych nepovažoval za stejné případy skutečně odlišné a nepřehlédl rozdíly v těch, které se zdají stejné.

Své principy jsem nečerpal ze svých předsudků, nýbrž z povahy věcí.

Mnohé pravdy zde nebudou cítěny, dokud se neuvidí řetěz, který je spojuje s jinými. Čím více se bude přemýšlet nad podrobnostmi, tím pevněji bude cítit jistota principů. A ani všechny tyto podrobnosti

jsem neuvedl; neboť kdo by mohl vyslovit vše, aniž by posluchače umořil?

Nenajdou se zde ony pronikavé obraty, které zdánlivě charakterizují dnešní díla. Jakmile člověk pohlédne na věci s jistým rozhledem, vtipné nápady mizí; obvykle se rodí jen proto, že duch se vrhne celý na jednu stranu a všechny ostatní opouští.

Nepíšu, abych kritizoval to, co je zavedeno v kterékoli zemi. Každý národ zde najde důvody svých zásad; a sám z toho vyvodí ten závěr, že navrhovat změny přísluší jen těm, kdo se tak šťastně narodili, aby jediným záblesk génia pronikli celou ústavu státu.

Není lhostejné, zda je lid osvícený. Předsudky úředníků začaly jako předsudky národa. V dobách nevědomosti nemá nikdo pochyby ani tehdy, když působí největší zlo; v dobách osvícenství se třeseme i tehdy, když konáme největší dobro. Vidíme staré zlořády a vidíme jejich nápravu; ale vidíme i zlořády té samé nápravy. Necháváme zlo, bojíme-li se horšího; necháváme dobro, pochybujeme-li o lepším. Hledíme na části jen proto, abychom posoudili celek; zkoumáme všechny příčiny, abychom viděli všechny důsledky.

Kdybych dokázal, aby každý měl nové důvody milovat své povinnosti, svého panovníka, svou vlast, své zákony; aby lépe cítil své štěstí v každé zemi, pod každou vládou, na každém místě, kde se nachází, pokládal bych se za nejšťastnějšího ze smrtelníků.

Pokládal bych se za nejšťastnějšího ze smrtelníků, kdybych dokázal, aby se lidé vyléčili ze svých předsudků. Předsudky zde nazývám ne to, co způsobuje, že neznáme některé věci, ale to, co způsobuje, že neznáme sami sebe.

Tím, že se snažíme poučovat lidi, můžeme konat tu obecnou ctnost, která zahrnuje lásku ke všem. Člověk, tato ohebná bytost, přizpůsobující se ve společnosti myšlenkám a dojmům druhých, je stejně schopen poznat svou vlastní povahu, když se mu ukáže, jako o ni ztratit i cit, když se mu zakryje.

Mnohokrát jsem toto dílo začal a mnohokrát opustil; tisíckrát jsem pouštěl do větru listy, které jsem napsal; cítil jsem každého dne, jak mi klesají otcovské ruce; sledoval jsem svůj předmět, aniž bych tvořil nějaký plán; neznal jsem ani pravidla, ani výjimky; nacházel jsem pravdu jenom proto, abych ji zase ztratil; ale když jsem objevil své principy, všechno, co jsem hledal, přišlo ke mně samo; a za dvacet let jsem viděl své dílo začít, růst, postupovat a dojít k svému konci.

Má-li toto dílo úspěch, bude ho vděčit zejména majestátu svého předmětu; nicméně nemyslím, že bych byl zcela postrádal nadání. Když jsem viděl, co tolik velkých mužů ve Francii, v Anglii a v Německu psalo přede mnou, byl jsem v obdivu, ale neztratil jsem odvahu. „I já jsem malíř," řekl jsem si s Correggiem.

Upozornění

K porozumění prvním čtyřem knihám tohoto díla je třeba poznamenat: za prvé, že to, co nazývám *ctností* v republice, je láska k vlasti, to znamená láska k rovnosti. Není to mravní ctnost ani ctnost křesťanská, je to ctnost *politická*; a ta je pružinou, která uvádí v pohyb republikánskou vládu, jako je *čest* pružinou, která uvádí v pohyb monarchii. Lásku k vlasti a k rovnosti jsem tedy nazval *politickou ctností*. Měl jsem nové myšlenky: musel jsem najít nová slova, nebo starým dát nový význam. Ti, kdo tomu nerozuměli, mi přisoudili tvrzení absurdní a ve všech zemích světa pobuřující, protože ve všech zemích světa chce člověk mravnost.

Za druhé, je třeba dávat pozor, že je velký rozdíl mezi tím, říci, že jistá vlastnost, pohnutí duše nebo ctnost není pružinou, která uvádí vládu v činnost, a říci, že v této vládě vůbec není. Kdybych řekl, že to či ono kolečko, to či ono soukolí není pružinou, která uvádí v chod tyto hodiny, dalo by se z toho vyvodit, že nejsou v hodinách? Ani zdaleka nejsou mravní a křesťanské ctnosti vyloučeny z monarchie, ba není z ní vyloučena ani ctnost politická. Jedním slovem: čest je i v republice, ačkoli pružinou je v ní politická ctnost; politická ctnost je i v monarchii, ačkoli pružinou je v ní čest.

A konečně dobrý člověk, o kterém se mluví v třetí knize, v páté kapitole, není dobrý křesťan, nýbrž dobrý občan, který má onu politickou ctnost, o níž jsem mluvil. Je to člověk, který miluje zákony své země a který jedná z lásky k zákonům své země. V tomto vydání jsem všem těmto věcem dal nové světlo tím, že jsem myšlenky ještě pevněji

vymezil; a na většině míst, kde jsem užíval slova *ctnost*, jsem napsal *politická ctnost*.

Kniha I. O zákonech obecně.

Kapitola I. O zákonech v jejich poměru k různým bytostem.

Zákony v nejširším smyslu jsou nutné vztahy, které vyplývají z povahy věcí; a v tomto smyslu mají všechny bytosti své zákony: Bůh má své zákony, hmotný svět má své zákony, duchové vyšší než člověk mají své zákony, zvířata mají své zákony, člověk má své zákony.

Ti, kdo řekli, že *slepý osud způsobil všechny účinky, které vidíme ve světě*, řekli velkou nesmyslnost; neboť co může být nesmyslnější než slepý osud, který by vytvořil rozumné bytosti?

Je tedy prvotní rozum; a zákony jsou vztahy, které jsou mezi ním a různými bytostmi, a vztahy těchto různých bytostí mezi sebou.

Bůh je ve vztahu k vesmíru jako stvořitel a jako udržovatel; zákony, podle nichž tvořil, jsou ty, podle nichž udržuje: jedná podle těchto pravidel, protože je zná; zná je, protože je sám učinil; učinil je, protože mají souvislost s jeho moudrostí a jeho mocí.

Protože vidíme, že svět, utvořený pohybem hmoty a bez rozumu, trvá stále, musí mít jeho pohyby neměnné zákony; a kdybychom si mohli představit nějaký jiný svět než tento, měl by stálá pravidla, nebo by zanikl.

Stvoření, které se zdá být svévolným činem, tedy předpokládá pravidla stejně neměnná, jako je osud u ateistů. Bylo by nesmyslné říkat,

že Stvořitel by mohl bez těchto pravidel vládnout světu, protože svět by bez nich nemohl trvat.

Tato pravidla jsou stále ustálený vztah. Mezi hýbaným tělesem a jiným hýbaným tělesem se podle vztahů hmoty a rychlosti všechny pohyby přijímají, zvětšují, zmenšují, ztrácejí: každá rozmanitost je *jednotnost*, každá změna je *stálost*.

Jednotlivé rozumné bytosti mohou mít zákony, které si samy daly; ale mají i takové, které si nedaly. Dřív než byly rozumné bytosti, byly možné: měly tedy možné vztahy, a tudíž i možné zákony. Dřív než byly zákony dané, byly možné vztahy spravedlnosti. Říci, že nic není ani spravedlivé, ani nespravedlivé než to, co nařizují nebo zakazují dané zákony, znamená říci, že než se nakreslí kruh, nejsou všechny jeho poloměry stejné.

Je tedy nutné přiznat, že existují vztahy slušnosti dřívější než daný zákon, který je upravuje: například, že kdyby existovaly společenství lidí, bylo by spravedlivé, aby se podřizovaly jejich zákonům; že kdyby existovaly rozumné bytosti, které by přijaly dobrodiní od jiné bytosti, musely by jí za ně být vděčny; že kdyby rozumná bytost stvořila rozumnou bytost, stvořená by měla zůstat v závislosti, kterou měla od svého počátku; že rozumná bytost, která uškodila jiné rozumné bytosti, zaslouží, aby jí byla uštědřena stejná škoda; a tak dále.

Rozumný svět však zdaleka není tak dobře řízen jako svět fyzický. Neboť ačkoli i on má zákony, které svou povahou jsou neměnné, nenásleduje je stále tak, jako svět fyzický následuje své. Důvodem je, že jednotlivé rozumné bytosti jsou svou povahou omezené, a tudíž podrobené omylu; a na druhé straně je jejich povahou, aby jednaly samy od sebe. Nenásledují tedy stále své prvotní zákony; a dokonce ani ty, které si samy ukládají, nenásledují vždy.

Nevíme, zda jsou zvířata řízena obecnými zákony pohybu, nebo nějakým zvláštním podnětem. Ať je to jak chce, nemají s Bohem důvěrnější vztahy než zbytek hmotného světa a cit jim slouží jen ve vztahu,

který mají mezi sebou, nebo s jinými jednotlivými bytostmi, nebo samy se sebou.

Z přitažlivosti slasti si zachovávají své jednotlivé bytí a z téže přitažlivosti si zachovávají svůj druh. Mají přirozené zákony, protože jsou spjata citem; nemají daných zákonů, protože nejsou spjata poznáním. Přesto ani ony neplní neměnně své přirozené zákony: rostliny, u nichž nevidíme ani poznání, ani cit, je plní lépe.

Zvířata nemají nejvyšší přednosti, které máme my, ale mají přednosti, které nemáme my. Nemají naše naděje, ale nemají ani naše obavy; podstupují jako my smrt, ale aniž o ní vědí: většina z nich dokonce lépe zachovává sama sebe než my a neužívá tak špatně svých vášní.

Člověk jako fyzická bytost je stejně jako jiná tělesa řízen neměnnými zákony; jako bytost rozumná bez ustání porušuje zákony, které Bůh ustanovil, a mění ty, které si sám klade. Musí si vést, a přesto je bytost omezená; je podroben nevědomosti a omylu, jako všechny konečné rozumné bytosti; i to málo vědění, které má, zase ztrácí. Jako bytost cítící se stává hříčkou tisíce vášní. Taková bytost mohla by každou chvíli zapomenout na svého Stvořitele: Bůh ji k sobě povolal zákony náboženství; taková bytost mohla by každou chvíli zapomenout sama na sebe: filozofové ji napomenuli zákony mravnosti; stvořená k životu ve společnosti, mohla v ní zapomenout na druhé: zákonodárci ji přivedli zpět k jejím povinnostem zákony politickými a občanskými.

Kapitola II. O zákonech přírody.

Před všemi těmito zákony stojí zákony přírody, nazvané tak proto, že vyplývají jen z utváření naší bytosti. Abychom je dobře poznali, musíme uvažovat o člověku před vznikem společností. Zákony přírody budou ty, které by přijímal v takovém stavu.

Zákon, který, vrývaje do nás představu Stvořitele, nás vede k němu, je svou důležitostí první z přirozených zákonů, i když ne v pořadí svých zákonů. Člověk by v přírodním stavu měl spíš schopnost poznávat, než by měl poznání. Je jasné, že jeho prvními myšlenkami by nebyly myšlenky spekulativní: pomýšlel by na zachování své bytosti dříve, než by hledal původ své bytosti. Takový člověk by nejprve cítil jen svou slabost, jeho bázlivost by byla krajní, a kdyby to kdo potřeboval potvrdit zkušeností, byli v lesích nalezeni divoši; všechno je přivádí k chvění, všechno je přivádí k útěku.

V tomto stavu se každý cítí nižší; sotva se cítí roven. Nikdo by tedy nehledal cestu k útoku, a mír by byl prvním přirozeným zákonem.

Přání, které Hobbes lidem nejdřív připisuje — podmanit si jeden druhého —, není rozumné. Představa říše a panství je tak složená a závisí na tolika jiných představách, že by nebyla první, kterou by měli.

Hobbes se ptá, proč, nejsou-li lidé přirozeně v stavu války, chodí stále ozbrojeni a proč mají klíče, aby zamykali své domy. Ale necítí, že lidem před vznikem společností přisuzujeme to, co se jim může přihodit teprve po tomto vzniku, který jim dává pohnutky k útoku a obraně.

K pocitu své slabosti připojí člověk pocit svých potřeb; takže jiným přirozeným zákonem bude ten, který mu bude vnukat, aby si hledal

potravu.

Řekl jsem, že strach by vedl lidi, aby se jeden druhému vyhýbali, ale projevy vzájemného strachu by je brzy přivedly k tomu, aby se k sobě přiblížili; krom toho by k tomu byli vedeni libostí, kterou cítí živočich při přiblížení k živočichu svého druhu. Navíc půvab, který obě pohlaví vzájemně vzbuzují svou odlišností, by tuto libost zvětšoval, a přirozená prosba, kterou si jeden druhému stále činí, by byla třetím zákonem.

Krom citu, který mají lidé zprvu, dospívají ještě k poznání: mají tedy druhé pouto, jaké jiní živočichové nemají. Mají tedy nový důvod sdružovat se, a přání žít ve společnosti je čtvrtým přirozeným zákonem.

Kapitola III. O daných zákonech.

Jakmile jsou lidé ve společnosti, ztrácejí pocit své slabosti, rovnost, která mezi nimi byla, končí, a začíná válečný stav.

Každé jednotlivé společenství začíná cítit svou sílu: a to způsobuje válečný stav národa proti národu. Jednotlivci v každém společenství začínají cítit svou sílu; snaží se obrátit ve svůj prospěch hlavní výhody tohoto společenství: a to vytváří mezi nimi válečný stav.

Tyto dva druhy válečného stavu daly vzniknout zákonům mezi lidmi. Pohlíženi jako obyvatelé tak velké planety, že musí být různé národy, mají zákony ve vztahu, který tyto národy mají mezi sebou: a to je PRÁVO MEZINÁRODNÍ. Pohlíženi jako žijící ve společnosti, která má být svorná, mají zákony ve vztahu mezi těmi, kdo vládnou, a těmi, kdo jsou ovládáni: a to je PRÁVO POLITICKÉ. A mají je ještě ve vztahu, který mají všichni občané mezi sebou: a to je PRÁVO OBČANSKÉ.

Mezinárodní právo je přirozeně založeno na tom principu, že různé národy si mají v míru činit co nejvíc dobra a ve válce co nejméně zla, pokud tím neškodí svým skutečným zájmům.

Cílem války je vítězství; cílem vítězství je dobytí; cílem dobytí je udržení. Z tohoto principu a z předešlého musí vyplývat všechny zákony, které tvoří mezinárodní právo.

Všechny národy mají mezinárodní právo; a mají je i Irokézové, kteří jedí své zajatce. Posílají a přijímají vyslance, znají válečná a mírová práva: zlo je, že toto mezinárodní právo není založeno na správných principech.

Krom mezinárodního práva, které platí mezi všemi společenstvími, je politické právo pro každé jedno z nich. Společenství nemůže trvat

bez vlády. „Spojení všech jednotlivých sil," říká velmi dobře Gravina, „tvoří to, čemu se říká POLITICKÝ STÁT."

Obecná síla může být svěřena do rukou jednoho, nebo do rukou mnohých. Někteří si myslili, že protože příroda ustanovila otcovskou moc, byla by vláda jednoho nejsouladnější s přírodou. Ale příklad otcovské moci nic nedokazuje. Neboť odpovídá-li moc otce vládě jednoho, pak po smrti otce moc bratrů, nebo po smrti bratrů moc bratranců, odpovídá vládě více osob. Politická moc nutně zahrnuje spojení více rodin.

Lépe je říci, že vláda nejvíce odpovídající přírodě je ta, jejíž zvláštní uspořádání lépe odpovídá povaze lidu, pro který je zřízena.

Jednotlivé síly se nemohou spojit, aniž by se spojily všechny vůle. „Spojení těchto vůlí," říká opět velmi dobře Gravina, „je to, čemu se říká OBČANSKÝ STÁT."

Zákon obecně je lidský rozum, pokud řídí všechny národy na zemi; a politické a občanské zákony každého národa nemají být než zvláštními případy, na něž tento lidský rozum dopadá.

Mají být tak vlastní lidu, pro který jsou dány, že je velikou náhodou, mohou-li zákony jednoho národa vyhovovat jinému.

Musí odpovídat povaze a principu vlády, která je zřízena nebo kterou chceme zřídit, ať ji utvářejí, jak to dělají politické zákony, ať ji udržují, jak to dělají občanské zákony.

Musí odpovídat fyzickým poměrům země; klimatu ledovému, žhavému nebo mírnému; kvalitě půdy, její poloze, její rozlehlosti; způsobu života národů, rolníků, lovců nebo pastýřů. Musí odpovídat stupni svobody, který ústava snese; náboženství obyvatel, jejich sklonům, jejich bohatství, jejich počtu, jejich obchodu, jejich mravům, jejich zvykům. A konečně mají vztahy mezi sebou; mají je i se svým původem, s cílem zákonodárce, s pořádkem věcí, na němž jsou založeny. Právě ve všech těchto ohledech je nutno je zkoumat.

A to je to, co se v tomto díle ujímám učinit. Prozkoumám všechny tyto vztahy: ony dohromady tvoří to, čemu se říká DUCH ZÁKONŮ.

Neoddělil jsem *politické* zákony od *občanských*: neboť jak pojednávám nikoli o zákonech, nýbrž o duchu zákonů, a jak tento duch spočívá v různých vztazích, které mohou zákony mít s různými věcmi, musel jsem se méně držet přirozeného pořádku zákonů než pořádku těchto vztahů a těchto věcí.

Nejprve prozkoumám vztahy, které mají zákony s povahou a s principem každé vlády; a protože tento princip má na zákony nejvyšší vliv, budu se snažit jej dobře poznat; a jestliže ho jednou upevním, uvidí se, jak z něho zákony tryskají jako z pramene. Pak přejdu k ostatním vztahům, které se zdají být zvláštnější.

Kniha II. O zákonech přímo odvozených z povahy vlády.

Kapitola I. O povaze tří různých vlád.

Jsou tři druhy vlád: REPUBLIKÁNSKÁ, MONARCHICKÁ a DESPOTICKÁ. Abychom objevili jejich povahu, stačí představa, kterou o nich mají i nejméně vzdělaní lidé. Předpokládám tři definice, nebo spíš tři fakta: první, že „*republikánská* vláda je ta, v níž má svrchovanou moc lid vcelku, nebo jen část lidu; *monarchická* ta, v níž vládne jediný, ale podle pevných a ustavených zákonů; kdežto v *despotické* strhuje jediný všechno svou vůlí a svými vrtochy, bez zákonů a bez pravidel.” To je to, co nazývám povahou každé vlády. Je třeba vidět, které zákony z této povahy přímo plynou, a jsou tedy prvními základními zákony.

Kapitola II. O vládě republikánské a o zákonech vztažených k demokracii.

Když má v republice svrchovanou moc lid vcelku, je to demokracie. Když je svrchovaná moc v rukou části lidu, nazývá se to aristokracie.

Lid je v demokracii v určitých ohledech panovníkem; v určitých jiných je poddaným.

Panovníkem může být jen svými hlasy, které jsou jeho vůlemi. Vůle panovníka je sám panovník. Zákony, které stanovují hlasovací právo, jsou tedy v této vládě základní. Vskutku je stejně důležité tam upravit, jak, kým, komu a o čem mají být hlasy odevzdávány, jako je v monarchii důležité vědět, kdo je monarcha a jak má vládnout.

Libanius říká, že „v Athénách cizinec, který se vmísil do lidového shromáždění, byl trestán smrtí." Takový člověk si totiž osoboval právo svrchovanosti.

Je nezbytné stanovit počet občanů, kteří mají tvořit shromáždění; bez toho by se nevědělo, zda promluvil lid, nebo jen jeho část. V Lakedaimónu bylo třeba deseti tisíc občanů. V Římě, zrozeném v nicotě k velikosti; v Římě, utvořeném, aby zakusil všechny proměny osudu; v Římě, který měl brzy téměř všechny své občany mimo hradby, brzy celou Itálii a část země ve svých hradbách, nebyl ten počet stanoven; a byla to jedna z největších příčin jeho zkázy.

Lid, který má svrchovanou moc, má sám konat vše, co může dobře konat; a co nemůže dobře konat, musí konat skrze své úředníky.

Jeho úředníci jsou jeho jen tehdy, když je sám jmenuje: je tedy základním pravidlem této vlády, že lid jmenuje své úředníky, to jest své magistráty.

Potřebuje, jako monarchové, a dokonce víc než oni, aby ho vedla rada neboli senát. Aby však byla důvěra, musí si jeho členy sám volit: buď přímo, jako v Athénách; nebo prostřednictvím některého úředníka, kterého k tomu ustanovil, jak to v jistých případech dělali v Římě.

Lid je obdivuhodný ve volbě těch, komu má svěřit nějakou část své autority. Má se rozhodovat jen podle věcí, které nemůže nevědět, a podle faktů, které spadají pod smysly. Dobře ví, že některý muž byl mnohokrát ve válce, že v ní měl ty a ty úspěchy: je tedy velmi schopen zvolit vojevůdce. Ví, že některý soudce je pilný, že se mnoho lidí vrací z jeho soudu s ním spokojeno, že nebyl usvědčen z úplatkářství: to stačí, aby zvolil praetora. Zasáhla ho nádhera nebo bohatství jistého občana: to stačí, aby si mohl zvolit aedila. Všechny tyto věci jsou fakty, o kterých se lépe poučí na veřejném náměstí než monarcha ve svém paláci. Ale bude umět vést záležitost, znát místa, příležitosti, chvíle, využít jich? Ne, to neumí.

Kdyby bylo možno pochybovat o přirozené schopnosti lidu rozpoznat zásluhu, stačí vrhnout oči na onu neustávající řadu úžasných voleb, které činili Athéňané a Římané: což zajisté nikdo nepřipíše náhodě.

Víme, že v Římě, ačkoli si lid dal právo pozvedat na úřady plebejce, nemohl se rozhodnout, aby je volil; a v Athénách, ačkoli se podle Aristidova zákona mohli úředníci brát ze všech tříd, se podle Xenofonta nikdy nestalo, aby prostý lid žádal ty úřady, které se mohly dotknout jeho spásy nebo jeho slávy.

Jako většina občanů, kteří mají dost sebevědomí volit, ho nemá dost na to, aby byli zvoleni; tak i lid, který má dost schopnosti nechat si skládat účty z vedení druhých, se nehodí k tomu, aby vedl sám.

Záležitosti musejí jít, a jít s určitým pohybem, který není ani příliš pomalý, ani příliš rychlý. Ale lid má vždy buď příliš mnoho činnosti, nebo příliš málo. Někdy sto tisíci pažemi všechno strhne; někdy sto tisíci nohama se vleče jako hmyz.

V lidové vládě se lid dělí na jisté třídy. Právě ve způsobu, jak toto rozdělení provést, se vyznamenali velcí zákonodárci; a na tom vždy záviselo trvání demokracie i její blahobyt.

Servius Tullius se při skládání svých tříd řídil duchem aristokracie. Vidíme u Livia a u Dionýsia z Halikarnassu, jak dal hlasovací právo do rukou nejpřednějších občanů. Rozdělil římský lid na sto devadesát tři setniny, které tvořily šest tříd. A tím, že do prvních setnin uložil bohaté, ale v menším počtu; a do dalších méně bohaté, ale ve větším počtu; všechen dav nuzných hodil do poslední: a protože každá setnina měla jen jeden hlas, odevzdávaly hlas spíše prostředky a bohatství než osoby.

Solón rozdělil athénský lid na čtyři třídy. Veden duchem demokracie, nerozdělil je proto, aby stanovil, kdo má volit, nýbrž kdo může být volen; a ponechav každému občanu volební právo, chtěl, aby v každé z těchto čtyř tříd mohli být voleni soudci: ale aby jenom z prvních tří, kde byli zámožní občané, mohli být bráni magistráti.

Jako je v republice základním zákonem rozdělení těch, kdo mají hlasovací právo, je dalším základním zákonem způsob, jak jej odevzdávat.

Hlasování losem je povahy demokracie; hlasování volbou je povahy aristokracie.

Los je způsob volby, který nikoho nezraňuje, nechává každému občanu rozumnou naději.

Protože však je sám o sobě vadný, právě v jeho upravování a nápravě se velcí zákonodárci překonali.

Solón v Athénách zavedl, aby se do všech vojenských funkcí jmenovalo volbou a aby senátoři a soudci byli voleni losem.

Chtěl, aby ty občanské úřady, které vyžadovaly velký výdaj, se udělovaly volbou, a ostatní losem.

Aby však los opravil, nařídil, že se smí volit jen z těch, kdo se sami přihlásí; že ten, kdo bude vybrán, bude přezkoušen soudci a každý ho

bude moci obžalovat z nehodnosti: to bylo zároveň losem i volbou. Když skončila doba úřadu, bylo nutno podstoupit další soud o tom, jak se úředník choval. Lidé bez schopností musili mít velkou nechuť dávat své jméno k losování.

Zákon, který stanovuje způsob odevzdávání hlasovacích lístků, je rovněž základním zákonem v demokracii. Je to velká otázka, zda mají být hlasy veřejné, nebo tajné. Cicero píše, že zákony, které je v posledních časech římské republiky učinily tajnými, byly jednou z velkých příčin jejího pádu. Protože se to v různých republikách dělá různě, uvedu, co o tom podle mého soudu platí.

Není pochyby, že když lid odevzdává své hlasy, musí být veřejné; a to musí být považováno za základní zákon demokracie. Prostý lid musí být osvěcován přednějšími a držen v mezích vážností jistých osob. Když tedy v římské republice učinili hlasy tajnými, zničili vše; nebylo možné osvětlit chátru, která se hroutila. Když však v aristokracii odevzdává hlasy sbor šlechty, nebo v demokracii senát, jde jen o to zabránit stranickým intrikám, a hlasy nemohou být nikdy dost tajné.

Stranická intrika je nebezpečná v senátu; je nebezpečná ve sboru šlechty: ale není nebezpečná v lidu, jehož povahou je jednat z vášně. Ve státech, kde nemá podíl na vládě, se bude rozohňovat kvůli herci jako kvůli státním věcem. Neštěstí republiky nastává, když už žádné stranické intriky nejsou; a to se stane, když je lid zkažen penězi: stává se chladnokrevným, přilne k penězům; ale přestává lnout k veřejným věcem: bez starosti o vládu a o to, co se v ní navrhuje, čeká klidně na svou odměnu.

Je také základním zákonem demokracie, že jenom lid tvoří zákony. Jsou však tisíce příležitostí, kdy je nutné, aby senát mohl rozhodovat; ba často je vhodné zákon vyzkoušet, než se trvale ustanoví. Ústava Říma a ústava Athén byly v tomto velmi moudré. Výnosy senátu měly po dobu jednoho roku moc zákona: trvalými se stávaly jen vůlí lidu.

Kapitola III. O zákonech vztažených k povaze aristokracie.

V aristokracii je svrchovaná moc v rukou určitého počtu osob. Ty tvoří zákony a dávají je vykonávat; a ostatní lid je k nim nanejvýš jako v monarchii poddaní k monarchovi.

Hlasovací právo se tu nemá dávat losem; měly by se z toho jenom nevýhody. Vskutku, v takové vládě, která už zavedla nejbolestivější rozdíly, by člověk zvolený losem nebyl o nic méně nenáviděn: nenáviděn je šlechtic, ne úředník.

Když je šlechty mnoho, je třeba senátu, který by vyřizoval věci, o kterých by sbor šlechty nedovedl rozhodnout, a připravoval ty, o kterých rozhoduje. V tomto případě lze říci, že aristokracie je jaksi v senátu, demokracie ve sboru šlechty, a lid není ničím.

V aristokracii bude šťastná věc, dovede-li se nějakým nepřímým způsobem vytáhnout lid z jeho zmaru: tak v Janově dává banka svatého Jiří, kterou spravují z velké části přednější z lidu, lidu jistý vliv ve vládě, a v tom záleží veškerý rozkvět republiky.

Senátoři nemají mít právo doplňovat ty, kdo v senátu chybějí: nic by nebylo způsobilejší zvěčňovat zlořády. V Římě, který byl v prvních dobách jakousi aristokracií, se senát nedoplňoval sám: noví senátoři byli jmenováni cenzory.

Nesmírná autorita, dána naráz jednomu občanu v republice, tvoří monarchii, ba víc než monarchii. V monarchii zákony předvídaly ústavu, nebo se k ní přizpůsobily: princip vlády zastavuje monarchu; ale v republice, kde si občan nechá dát takovou nesmírnou moc, je zneužití této moci větší, protože zákony, které s tím nepočítaly, neudělaly nic, aby ji zastavily.

Výjimkou z tohoto pravidla je případ, kdy ústava státu je taková, že vyžaduje úřad s nesmírnou mocí. Takový byl Řím se svými diktátory; taková je Benátská republika se svými státními inkvizitory: jsou to hrozné úřady, které násilně vracejí stát ke svobodě. Ale odkud ten rozdíl mezi těmito úřady ve dvou republikách? Odtud, že Řím bránil zbytky své aristokracie proti lidu; kdežto Benátky používají své státní inkvizitory, aby chránily svou aristokracii proti šlechtě. Z toho plyne, že v Římě směla diktatura trvat jen krátce, protože lid jedná ze zápalu, a ne podle svých záměrů. Bylo třeba, aby se tento úřad vykonával s okázalostí, protože šlo o zastrašení lidu, ne o jeho potrestání; aby byl diktátor jmenován jen pro jednu věc a aby měl neomezenou autoritu jen vzhledem k té věci, protože byl vždy jmenován pro případ nepředvídaný. V Benátkách naopak je třeba úřadu stálého: tam mohou být záměry začínány, sledovány, přerušovány, znovu brány; tam se ctižádost jednoho stává ctižádostí rodiny a ctižádost rodiny ctižádostí mnohých. Je třeba úřadu skrytého, protože zločiny, které trestá, jsou vždy hluboké a tvoří se v tajnosti a v mlčení. Tento úřad musí mít obecné pátrání, protože mu nejde o zastavení zel, která jsou známa, nýbrž o předcházení i těch, která nejsou známa. Konečně, tento druhý úřad je zřízen, aby mstil zločiny, které tuší; a první užíval raději hrozeb než trestů i u zločinů, které sami pachatelé přiznali.

V každém úřadě je třeba vyvážit velikost moci krátkostí jejího trvání. Jeden rok je doba, kterou stanovila většina zákonodárců: delší doba by byla nebezpečná, kratší by byla proti povaze věci. Kdo by chtěl takto spravovat své domácí záležitosti? V Dubrovníku se hlava republiky mění každý měsíc; ostatní úředníci každý týden; velitel hradu každý den. Toto je možné jen v malé republice obklopené mocnostmi hrozných, které snadno pokazí drobné úředníky.

Nejlepší aristokracie je ta, kde je část lidu, která nemá podíl na moci, tak malá a tak chudá, že vládnoucí část nemá žádný zájem ji utlačovat. Když tedy Antipatros v Athénách zavedl, aby ti, kdo nemají

dva tisíce drachem, byli vyloučeni z hlasovacího práva, utvořil nejlepší aristokracii, jaká byla možná; neboť tento census byl tak malý, že vylučoval jen málo lidí, a nikoho, kdo měl v obci nějakou vážnost.

Aristokratické rodiny tedy mají být co nejvíce lidem. Čím více se aristokracie blíží demokracii, tím bude dokonalejší, a tím méně bude, čím více se bude blížit monarchii.

Nejnedokonalejší ze všech aristokracií je ta, kde ta část lidu, jež poslouchá, je v občanském otroctví té části, jež rozkazuje, jako aristokracie v Polsku, kde jsou sedláci otroky šlechty.

Kapitola IV. O zákonech ve vztahu k povaze monarchické vlády.

Zprostředkující moci, podřízené a závislé, tvoří povahu monarchické vlády, tj. té, v níž jediný vládne podle základních zákonů. Řekl jsem zprostředkující, podřízené a závislé moci: v monarchii je totiž panovník pramenem veškeré politické i občanské moci. Tyto základní zákony nutně předpokládají prostřední kanály, jimiž proudí moc: neboť není-li ve státě než okamžitá a vrtošivá vůle jediného, nic nemůže být pevné, a tedy ani žádný základní zákon.

Nejpřirozenější zprostředkující podřízená moc je moc šlechty. Jaksi vstupuje do podstaty monarchie, jejíž základní maxima zní: „Není monarchy, není šlechty; není šlechty, není monarchy." Je pak despota.

Byli lidé, kteří si v některých evropských státech vymysleli zrušit všechny soudy pánů. Neviděli, že chtějí udělat to, co učinil anglický parlament. Zrušte v monarchii výsady pánů, duchovenstva, šlechty a měst, a brzy budete mít buď stát lidový, nebo stát despotický.

Soudy jednoho velkého evropského státu po několik století neustále tepou do patrimoniálního soudnictví pánů a do soudnictví církevního. Nechceme kritizovat tak moudré soudce; ale ponecháváme k rozhodnutí, do jaké míry může být ústava takto měněna.

Nejsem zaujatý výsadami duchovenstva; ale přál bych si, aby se už jednou pevně stanovila jejich pravomoc. Nejde o to, zda bylo správné je zřídit, nýbrž je-li zřízena, zda je součástí zákonů země a zda je všude k nim vztažena; a jestli mezi dvěma mocemi, které se uznávají za nezávislé, nemají být poměry vzájemné; a jestli není dobrému poddanému stejné bránit panovníkovu spravedlnost, nebo meze, které si tato spravedlnost odedávna sama uložila.

Nakolik je moc duchovenstva nebezpečná v republice, natolik je vhodná v monarchii, zvláště v těch, jež kráčejí k despotismu. Kde by bylo Španělsko a Portugalsko po ztrátě svých zákonů, nebýt této moci, která jediná zastavuje svévolnou moc? Hráz vždy dobrá, když není jiná: neboť jelikož despotismus působí lidské přirozenosti strašlivé zlo, je i to zlo, které ho omezuje, dobrem.

Jako je moře, které se zdá chtít pokrýt celou zemi, zastavováno trávami a nejmenšími oblázky na břehu, tak monarchové, jejichž moc se zdá bezmezná, se zastavují u nejmenších překážek a podrobují svou přirozenou pýchu nářku a prosbě.

Angličané, aby podpořili svobodu, zrušili všechny zprostředkující moci, které tvořily jejich monarchii. Mají dobrý důvod uchovávat svou svobodu; kdyby o ni přišli, byli by jedním z nejvíce zotročených národů země.

Pan Law, stejnou nevědomostí o republikánské a o monarchické ústavě, byl jedním z největších propagátorů despotismu, jakého Evropa dosud spatřila. Krom změn, které činil, tak náhlých, tak neslýchaných, tak neobvyklých, chtěl odstranit zprostředkující stupně a zničit politické sbory: svými blouznivými splácenkami rozpouštěl monarchii a zdálo se, že chce vykoupit samu ústavu.

Nestačí, aby v monarchii byly zprostředkující stupně; je ještě třeba depozitáře zákonů. Tento depozitář může být jen v politických sborech, které zákony hlásají, když jsou dány, a připomínají je, když se zapomínají. Nevědomost přirozená šlechtě, její nepozornost, její pohrdání občanskou správou vyžadují, aby byl sbor, který neustále vytahuje zákony z prachu, kde by jinak zůstaly pochovány. Rada panovníka není vhodným depozitářem. Je svou povahou depozitářem okamžité vůle panovníka, který vykonává, a ne depozitářem základních zákonů. Krom toho se rada panovníka neustále mění; není trvalá; nemůže být početná; nemá dost vysokou míru důvěry lidu: není tedy s to osvětlovat ho v obtížných dobách ani ho přivést zpět k poslušnosti.

V despotických státech, kde není žádných základních zákonů, také není žádného depozitáře zákonů. Odtud pochází, že v těchto zemích má náboženství obvykle takovou sílu: tvoří totiž jakýsi depozitář a stálost; a není-li to náboženství, jsou to zvyky, které se tam uctívají namísto zákonů.

Kapitola V. O zákonech vztažených k povaze despotického státu.

Z povahy despotické moci vyplývá, že člověk, který ji sám vykonává, ji dává vykonávat také skrze jednoho jediného. Člověk, kterému jeho pět smyslů ustavičně říká, že je vším a druzí že nejsou ničím, je přirozeně líný, nevědomý a chlípný. Opouští tedy záležitosti. Ale kdyby je svěřil několika osobám, byly by mezi nimi spory, konaly by se intriky, aby se stal první otrokem, panovník by byl nucen vrátit se do správy. Je tedy jednodušší, aby ji přenechal vezírovi, který bude mít hned stejnou moc jako on. Zřízení vezíra je v tomto státě základním zákonem.

Vypráví se, že jeden papež, při své volbě proniknut vědomím své neschopnosti, dělal nejdřív nekonečné obtíže. Nakonec přijal a vydal svému synovci všechny záležitosti. Byl v úžasu a říkal: „Nikdy bych nebyl věřil, že to je tak snadné." Stejně tak je to s východními vládci. Když je z toho vězení, kde jim eunuchové ochabili srdce i ducha a často jim zatajili i jejich vlastní postavení, vytáhnou, aby je dosadili na trůn, jsou nejdřív překvapeni; ale když učinili vezíra a oddali se ve svém harému nejsurovějším vášním; když uprostřed sraženého dvora následovali své nejtupější vrtochy, by nikdy nebyli věřili, že to je tak snadné.

Čím širší je říše, tím více se zvětšuje harém; a tím více je panovník omámen rozkošemi. V těchto státech čím více má panovník národů k vládnutí, tím méně na vládu myslí; čím jsou věci větší, tím méně se o nich radí.

Kniha III. O principech tří vlád.

Kapitola I. Rozdíl mezi povahou vlády a jejím principem.

Když jsme prozkoumali, které zákony se vztahují k povaze každé vlády, musíme vidět ty, které se vztahují k jejímu principu.

Mezi povahou vlády a jejím principem je ten rozdíl, že její povaha je to, co ji činí tím, čím je; a její princip je to, co ji uvádí v činnost. Jedno je její zvláštní stavba, druhé jsou lidské vášně, které jí dávají pohyb.

Avšak zákony nesmějí být méně vztaženy k principu každé vlády než k její povaze. Je tedy třeba hledat, co je tento princip. A to učiním v této knize.

Kapitola II. O principu různých vlád.

Řekl jsem, že povahou vlády republikánské je, aby v ní měl moc lid vcelku, nebo jisté rodiny; povahou vlády monarchické, aby v ní měl svrchovanou moc panovník, ale aby ji vykonával podle ustavených zákonů; povahou vlády despotické, aby v ní jediný vládl podle svých vůlí a svých vrtochů. Nic víc nepotřebuji, abych našel jejich tři principy; vyplývají z toho přirozeně. Začnu vládou republikánskou a budu nejprve mluvit o demokratické.

Kapitola III. O principu demokracie.

Nepotřebuje mnoho poctivosti, aby se monarchická nebo despotická vláda udržela nebo pokračovala. Síla zákonů v jedné, stále zdvižená paže panovníka v druhé — vše řídí nebo drží.

Ale v lidové vládě je potřeba jedné pružiny navíc, a tou je *ctnost*.

To, co říkám, potvrzuje celek dějin a je to velmi v souladu s povahou věcí. Je totiž jasné, že v monarchii, kde ten, kdo dává zákony vykonávat, se pokládá za vyššího než zákony, je ctnosti třeba méně než v lidové vládě, kde ten, kdo dává zákony vykonávat, cítí, že je jim sám podroben a bude nést jejich tíhu.

Je dále jasné, že monarcha, který špatnou radou nebo nedbalostí přestane dávat zákony vykonávat, může to zlo snadno napravit: stačí, aby změnil radu nebo se té nedbalosti sám zbavil. Ale když v lidové vládě přestanou zákony být vykonávány, může to pocházet jen ze zkázy republiky, a stát je již ztracen.

Byla to pěkná podívaná, v minulém století, vidět bezmocné pokusy Angličanů založit u sebe demokracii. Protože ti, kdo se podíleli na věcech, neměli ctnosti, protože jejich ctižádost byla rozdrážděna úspěchem toho, kdo se nejvíce odvážil, protože duch jedné strany byl potlačen jen duchem jiné, vláda se neustále měnila: lid, užaslý, hledal demokracii a nenacházel ji nikde. Konečně, po mnoha otřesech, nárazech a vzrušeních, musel se uložit v té vládě, kterou dřív odsoudil.

Když chtěl Sulla vrátit Římu svobodu, nemohla ji už přijmout: měla už jen slabý zbytek ctnosti; a protože jí měla stále méně, místo aby se po Caesarovi, Tiberiovi, Caligulovi, Claudiovi, Neronovi, Domitianovi probudila, byla stále více otrokyní; všechny rány padaly na tyrany, žádná na tyranii.

Řečtí politikové, kteří žili v lidové vládě, neuznávali jinou sílu, která by ji mohla podpírat, než sílu ctnosti. Dnešní nám mluví jen o manu-

fakturách, o obchodu, o financích, o bohatství a dokonce o přepychu.

Když tato ctnost přestane, ctižádost vstupuje do srdcí, která ji mohou přijmout, a lakota do všech. Přání mění předměty: co se milovalo, už se nemiluje; byl jsi svoboden se zákony, teď chceš být svoboden proti nim; každý občan je jako otrok, který utekl z domu svého pána; co bylo pravidlem, nazývá se tvrdostí; co bylo řádem, nazývá se omezením; co bylo pozorností, nazývá se strachem. Nenáročnost se tam nazývá lakota, a ne touha mít. Dříve soukromý majetek tvořil veřejný poklad; teď se veřejný poklad stává dědictvím soukromníků. Republika je kořistí; a její síla už není nic jiného než moc několika občanů a svévole všech.

Athény měly v nitru stejné síly v době, kdy vládly s takovou slávou, i v době, kdy sloužily s takovou hanbou. Měly dvacet tisíc občanů, když bránily Řeky proti Peršanům, když si s Lakedaimónem spořily o nadvládu, když zaútočily na Sicílii. Měly dvacet tisíc, když je Démétrios Falérský sečetl, jako se na trhu počítají otroci. Když se Filip odvážil vládnout v Řecku, když stanul u bran Athén, ztratily zatím jen čas. Dá se u Démosthena vidět, jakou to dalo práci vzkřísit je: báli se tam Filipa ne jako nepřítele svobody, nýbrž rozkoší. Toto město, které vzdorovalo tolika porážkám, které bylo vidět povstat ze svých zřícenin, bylo přemoženo u Chairóneje a bylo přemoženo navždy. Co na tom, že Filip vrátil všechny své zajatce? nevrací muže. Zvítězit nad silami Athén bylo vždy stejně snadné, jako bylo těžké zvítězit nad jejich ctností.

Jak by se bylo mohlo udržet Kartágo? Když Hannibal, stav se praetorem, chtěl zabránit úředníkům plenit republiku, neběhali ho obžalovávat před Římany? Nešťastníci, kteří chtěli být občany, aniž by byla obec, a mít své bohatství z ruky svých ničitelů! Brzy od nich Řím žádal jako rukojmí tři sta jejich nejpřednějších občanů; nechal si vydat zbraně a lodě; a pak jim vyhlásil válku. Z toho, co učinilo zoufalství

v odzbrojeném Kartágu, lze soudit, co by bylo mohlo učinit se svou ctností, když mělo své síly.

Kapitola IV. O principu aristokracie.

Jako je třeba ctnosti v lidové vládě, je jí třeba i v aristokracii. Pravda, není tu tak nezbytně vyžadována.

Lid, který je vůči šlechtě tím, čím jsou vůči monarchovi poddaní, je držen v mezích jejich zákony. Potřebuje tedy méně ctnosti než lid v demokracii. Ale jak budou šlechtici drženi v mezích? Ti, kdo mají dávat vykonávat zákony proti svým kolegům, pocítí nejdříve, že jednají proti sobě samým. Je tedy třeba v tomto sboru ctnosti, a to z povahy samé ústavy.

Aristokratická vláda má sama o sobě jistou sílu, kterou demokracie nemá. Šlechtici v ní tvoří sbor, který svou výsadou a pro svůj zvláštní zájem potlačuje lid: stačí, aby existovaly zákony, aby v tomto ohledu byly vykonávány.

Ale nakolik je snadné pro tento sbor potlačit druhé, natolik je obtížné, aby potlačil sám sebe. Taková je povaha této ústavy, že se zdá, jako by stavěla tytéž lidi pod moc zákonů a zároveň je z ní vyjímala.

Avšak takový sbor se může potlačit jen dvěma způsoby: buď velkou ctností, která činí, že se šlechtici cítí jaksi rovni svému lidu, což může utvořit velkou republiku; nebo ctností menší, kterou je jistá umírněnost, jež činí šlechtice přinejmenším rovné sobě samým, a to je jejich záchrana.

Umírněnost je tedy duší těchto vlád. Mám na mysli tu, která je založena na ctnosti, ne tu, která pochází ze zbabělosti a z lenosti duše.

Kapitola V. Že ctnost není principem monarchické vlády.

V monarchiích politika koná velké věci s co nejmenší ctností; jako v nejkrásnějších strojích umění užívá tak málo pohybů, sil a koleček, jak je to jen možné.

Stát trvá nezávisle na lásce k vlasti, na touze po pravé slávě, na sebeodříkání, na obětování svých nejdražších zájmů a na všech těch hrdinských ctnostech, které nacházíme u starých a o nichž jsme my jen slyšeli.

Zákony v něm zastupují všechny tyto ctnosti, kterých nikdo nepotřebuje; stát vás od nich osvobozuje; čin, který se koná bez hluku, zde v jistém smyslu nemá následky.

Ačkoli jsou všechny zločiny svou povahou veřejné, rozlišují se přesto zločiny skutečně veřejné od zločinů soukromých, tak nazvaných proto, že uráží více jednotlivce než celou společnost.

A v republikách jsou soukromé zločiny spíše veřejné, totiž uráží spíše ústavu státu než jednotlivce; a v monarchiích jsou veřejné zločiny spíše soukromé, totiž uráží spíše jednotlivé majetky než samu ústavu státu.

Prosím, aby se nikdo neurazil tím, co jsem řekl: mluvím po všech dějinách. Dobře vím, že není vzácné, aby byli ctnostní panovníci; ale říkám, že v monarchii je velmi obtížné, aby ctnostný byl lid.

Nechť si každý přečte, co historikové všech dob řekli o dvoru monarchů; nechť si vzpomene na hovory lidí ze všech zemí o bídném charakteru dvořanů: nejsou to spekulace, nýbrž smutná zkušenost.

Ctižádost v zahálce, nízkost v pýše, touha zbohatnout bez práce, odpor k pravdě, pochlebenství, zrada, věrolomnost, opouštění všech závazků, pohrdání občanskými povinnostmi, strach z panovníkovy ctnosti, naděje v jeho slabosti, a víc než všechno to: ustavičná ironie házená na ctnost — tyto vlastnosti tvoří, myslím, charakter největšího

počtu dvořanů, poznatelný ve všech dobách i místech. A je tedy velmi obtížné, aby většina předních lidí ve státě byla dobrými lidmi; aby tihle byli podvodníky a tamti svolili být jen klamanými.

A pokud se v lidu najde nějaký nešťastný poctivec, kardinál de Richelieu ve svém politickém testamentu naznačuje, že se monarcha má varovat ho použít. Je tedy pravda, že ctnost není pružinou této vlády. Rozhodně z ní není vyloučena; ale není její pružinou.

Kapitola VI. Jak se nahrazuje ctnost v monarchické vládě.

Spěchám a kráčím velkými kroky, aby se nemyslilo, že píšu satiru na monarchickou vládu. Nikoli: chybí-li jí jedna pružina, má jinou. *Čest*, to jest předsudek každé osoby a každého stavu, zaujímá místo politické ctnosti, o které jsem mluvil, a všude ji zastupuje. Může vnuknout nejkrásnější činy; může spojená se silou zákonů vést k cíli vlády stejně jako ctnost sama.

Kapitola VII. O principu monarchie.

A tak v dobře zřízených monarchiích bude skoro každý dobrým občanem a jen zřídka najdeme někoho, kdo by byl dobrým člověkem; neboť abys byl dobrým člověkem, musíš mít úmysl jím být a milovat stát méně pro sebe než pro něj sám.

Monarchická vláda předpokládá, jak jsme řekli, přednosti, hodnosti a dokonce šlechtictví rodu. Povahou cti je požadovat přednosti a rozlišení: je tedy již věcí samou v této vládě umístěna.

Ctižádost je v republice zhoubná: má dobré účinky v monarchii; dává této vládě život; a je tu ta výhoda, že není nebezpečná, protože může být neustále držena v mezích.

Řekli byste, že je to jako soustava vesmíru, kde je jedna síla, která stále odnáší všechna tělesa od středu, a tíže, která je k němu přivádí zpět. Čest uvádí v pohyb všechny části politického tělesa, spojuje je svou činností, a stává se, že každý jde k obecnému dobru, přestože se domnívá, že jde za svými zvláštními zájmy.

Je pravda, že filozoficky vzato je to falešná čest, která řídí všechny části státu; ale tato falešná čest je veřejnosti stejně užitečná, jako by jednotlivcům, kteří by ji mohli mít, byla ctnost pravá.

A není už dost udělat lidi tak, aby konali všechny obtížné činy, které vyžadují sílu, bez jiné odměny než ohlasu těchto činů?

Kapitola VIII. Že čest není principem despotických států.

Čest není principem despotických států: tam jsou si všichni lidé rovni, nikdo se nemůže dávat přednost druhým; tam jsou všichni otroky, nikdo se nemůže dávat přednost ničemu.

Krom toho, protože čest má své zákony a svá pravidla a nedovede se ohýbat; protože závisí jen na svém vlastním vrtochu, ne na vrtochu druhého, může se nacházet jen ve státech, kde je ústava pevná a kde jsou jisté zákony.

Jak by byla snášena u despoty? Čest si dělá slávu z pohrdání životem, a despota má moc jen proto, že může život vzít. Jak by mohla čest snášet despotu? Má stálá pravidla a vytrvalé vrtochy; despota nemá žádné pravidlo a jeho vrtochy ničí všechny ostatní.

Čest, despotickým státům neznámá, kde pro ni často nemají ani slova, aby ji vyjádřili, vládne v monarchiích; dává tam život celému politickému tělesu, zákonům i samým ctnostem.

Kapitola IX. O principu despotické vlády.

Jako je v republice třeba *ctnosti*, a v monarchii *cti*, je v despotické vládě třeba strachu: ctnost tam není nezbytná, a čest by tam byla nebezpečná.

Obrovská moc panovníka tam celá přechází na ty, komu ji svěří. Lidé schopní vážit si sami sebe by tam byli s to dělat revoluce. Je tedy nutné, aby strach porazil všechnu odvahu a uhasil i to nejmenší hnutí ctižádosti.

Umírněná vláda může, jakkoli chce, a bez nebezpečí uvolnit své pružiny: udržuje se svými zákony a svou vlastní silou. Ale když v despotické vládě panovník na okamžik přestane pozvedat paži, když nemůže na místě zničit ty, kdo mají přední místa, vše je ztraceno: neboť pružina vlády, jíž je strach, tam přestává být, a lid nemá již žádného ochránce.

Zřejmě v tomto smyslu někteří soudci tvrdili, že Veliký Pán není povinen držet své slovo nebo svou přísahu, když by si tím omezoval svou autoritu.

Je nutné, aby lid byl souzen zákony a mocní vrtochem panovníka; aby hlava posledního poddaného byla v bezpečí a hlava pašů stále ohrožena. Nelze o těchto netvorných vládách mluvit bez chvění. Perský šáh, sesazený za našich dnů Mirveisem, viděl, jak vláda hyne před dobytím, protože neprolil dost krve.

Dějiny nám říkají, že strašlivé krutosti Domitianovy děsily místodržitele natolik, že se lid pod jeho vládou trochu zotavil. Je to jako prudký proud, který na jedné straně pustoší vše, a na druhé zanechává kraje, kde oko zdaleka vidí lučiny.

Kapitola X. Rozdíl mezi poslušností v umírněných vládách a v despotických.

V despotických státech vyžaduje povaha vlády krajní poslušnost: a vůle panovníka, jakmile je známa, musí mít svůj účinek tak neomylně, jako koule hozená proti jiné musí mít svůj.

Není tu žádného zmírnění, žádné úpravy, žádných smluv, lhůt, náhrad, jednání, protestů, nic rovnocenného nebo lepšího se nedá navrhnout. Člověk je tvor, který poslouchá tvora, který chce.

Nelze tu předložit své obavy z budoucí události, ani omluvit své neúspěchy vrtochem osudu. Údělem lidí, jako zvířat, je zde instinkt, poslušnost a trest.

Nic nepomůže namítat přirozené city, úctu k otci, něžnost k dětem a ženám, zákony cti, stav vlastního zdraví: dostal jsi rozkaz, a to stačí.

V Persii, když král někoho odsoudil, nelze s ním o tom mluvit ani žádat o milost. I kdyby byl opilý nebo nepříčetný, rozsudek musí být vykonán stejně: jinak by si odporoval, a zákon si odporovat nemůže. Tento způsob myšlení tam byl odedávna: rozkaz, který dal Achašveróš vyhladit Židy, nemohl být odvolán, a muselo se jim dát povolení k obraně.

Je však jedna věc, kterou lze někdy postavit proti vůli panovníka: a tou je náboženství. Opustíš svého otce, dokonce ho zabiješ, přikáže-li to panovník; ale nebudeš pít víno, chce-li to a přikáže-li to. Zákony náboženství jsou předpisem vyššího druhu, protože jsou dány nad hlavou panovníka, stejně jako nad hlavou poddaných. Ale co se týká přirozeného práva, s tím to tak není; předpokládá se, že panovník již není člověkem.

V monarchických a umírněných státech je moc omezena tím, co je její pružinou, chci říci ctí, která vládne jako monarcha nad panovníkem i nad lidem. Nikdo mu nebude předstírat zákony náboženství,

dvořan by si připadal směšný: budou mu neustále předstírat zákony cti. Odtud plynou nezbytné úpravy v poslušnosti; čest je přirozeně náchylná k výstřednostem a poslušnost je bude všechny následovat.

Ačkoli je způsob poslouchání v obou vládách odlišný, moc je přesto stejná. Na kteroukoli stranu se monarcha obrátí, strhává a převažuje misku vah a je poslechnut. Celý rozdíl je v tom, že v monarchii má panovník světlo rozumu a ministři jsou nekonečně obratnější a zběhlejší v záležitostech, než v despotickém státě.

Kapitola XI. Úvaha o tom všem.

Takové jsou principy tří vlád: což neznamená, že v jisté republice jsou lidé ctnostní, nýbrž že by jimi měli být. Ani to neznamená, že v jisté monarchii lidé mají čest a že v jistém despotickém státě mají strach, nýbrž že by je měli mít: jinak bude vláda nedokonalá.

Kniha VIII. O zkáze principů tří vlád.

Kapitola I. Obecná myšlenka této knihy.

Zkáza každé vlády začíná skoro vždy zkázou jejích principů.

Kapitola II. O zkáze principu demokracie.

Princip demokracie se kazí nejen tehdy, když se ztrácí duch rovnosti, ale i tehdy, když se chytáme ducha krajní rovnosti a kdy chce každý být roven těm, které si volí, aby mu veleli. V té chvíli lid, nemohoucí snášet ani tu moc, kterou sám svěřuje, chce všechno dělat sám, radit se za senát, vykonávat za úředníky a připravit o místo všechny soudce.

Ctnost už nemůže v republice existovat. Lid chce konat úkoly úředníků: nikdo si jich tedy už nebude vážit. Výnosy senátu už nemají váhu: nikdo tedy už nemá ohled na senátory, a tudíž na starce. Nemá-li úctu ke starcům, nebude ji mít ani k otcům: manželé si nezaslouží více ohledů, ani páni více poslušnosti. Všichni budou mít rádi tuto rozpoutanost: tíseň velení bude unavovat, stejně jako tíseň poslušnosti. Ženy, děti, otroci k nikomu nepocítí poslušnost. Nebudou již mravy, nebude již lásky k pořádku, konečně nebude již ctnosti.

V Xenofontově *Hostině* je naivní malba republiky, kde lid zneužil rovnosti. Každý host na své straně udává důvod, proč je sám sebou spokojen. „Jsem sám se sebou spokojen," říká Charmidés, „pro svou chudobu. Když jsem byl bohatý, musel jsem se dvořit pomlouvačům,

dobře věda, že jsem spíš schopen přijmout od nich zlo než jim je uštědřit; republika po mně stále chtěla novou částku; nemohl jsem se vzdálit. Od té doby, co jsem chudý, jsem získal autoritu; nikdo mi nehrozí, já hrozím druhým; mohu odejít, nebo zůstat. Bohatí už vstávají ze svých míst a dávají mi přednost. Jsem král, byl jsem otrok; platil jsem daň republice, dnes mě živí; nebojím se už ztráty, doufám v zisk."

Lid upadá do tohoto neštěstí, když ti, komu se svěřuje a kdo chtějí skrýt svou vlastní zkaženost, se ho snaží zkazit. Aby neviděl jejich ctižádost, mluví mu jen o jeho velikosti; aby neviděl jejich lakotu, lichotí stále lakotě jeho.

Zkaženost se bude zvětšovat mezi zkazitely a bude se zvětšovat i mezi těmi, kdo už jsou zkaženi. Lid si rozdělí všechny veřejné peníze; a protože ke své lenosti připojil správu věcí, bude chtít ke své chudobě přidat i radovánky přepychu. Ale s jeho leností a s jeho přepychem bude mu jediným předmětem veřejný poklad.

Nebudeme se divit, uvidíme-li, že se hlasy budou dávat za peníze. Nelze lidu dávat mnoho, aniž by se mu bralo ještě víc; ale aby se mu bralo, je nutné stát zvrátit. Čím více bude zdánlivě získávat ze své svobody, tím blíže bude okamžiku, kdy ji ztratí. Vzniknou malí tyrani, kteří budou mít všechny neřesti jediného. Brzy se stane to, co ze svobody zbylo, nesnesitelným: povstane jediný tyran; a lid ztratí všechno, i výhody své vlastní zkaženosti.

Demokracie se tedy musí vyhýbat dvěma krajnostem: duchu nerovnosti, který ji vede k aristokracii nebo k vládě jediného; a duchu krajní rovnosti, který ji vede k despotismu jediného, jak despotismus jediného končí dobytím.

Je pravda, že ti, kdo kazili řecké republiky, se nestali vždy tyrany. Totiž oddali se víc výmluvnosti než vojenskému umění; krom toho byla v srdci všech Řeků nesmiřitelná nenávist proti těm, kdo svrhávali republikánskou vládu: a tak anarchie přešla v zmaření místo tyranie.

Ale Syrakusy, které byly uprostřed velkého počtu malých oligarchií změněných v tyranie; Syrakusy, které měly senát, o kterém se v dějinách sotva kdy zmiňuje, utrpěly neštěstí, které obvyklá zkaženost nedává. Toto město, stále v nevázanosti nebo v útisku, stejně mučeno svou svobodou jako svým otroctvím, přijímající obojí jako bouři, a navzdory své vnější moci stále ochotné k revoluci při nejmenší cizí síle, mělo v nitru nesmírný lid, který neměl nikdy jinou krutou volbu než dát si tyrana, nebo jím sám být.

Kapitola III. O duchu krajní rovnosti.

Jak nebe daleko od země, tak je skutečný duch rovnosti daleko od ducha krajní rovnosti. První nespočívá v tom, aby každý velel nebo aby nikdo nebyl ovládán, nýbrž v tom, aby lidé poslouchali a veleli svým rovným. Nehledá, aby nebylo pánů, nýbrž aby pány byli jen rovní.

V přírodním stavu se lidé rodí v rovnosti; ale nedovedou v ní setrvat. Společnost jim ji odnímá, a zpět rovnými je činí jen zákony.

Takový je rozdíl mezi uspořádanou demokracií a tou, která uspořádaná není: v první je člověk roven jen jako občan, kdežto v druhé je roven ještě jako úředník, jako senátor, jako soudce, jako otec, jako manžel, jako pán.

Přirozené místo ctnosti je u svobody; ale u krajní svobody se jí nedaří o nic lépe než u otroctví.

Kapitola IV. Zvláštní příčina zkázy lidu.

Velké úspěchy, zvláště ty, k nimž lid velmi přispěl, mu dávají takovou pýchu, že se mu už nedá velet. Žárlivý na úředníky, stává se žárlivým na úřad; nepřítelem těch, kdo vládnou, stává se brzy i nepřítelem

ústavy. Tak zkazilo vítězství u Salamíny nad Peršany athénskou republiku; tak porazila porážka Athéňanů republiku syrakuskou.

Marseillská republika nikdy nezakusila tyto velké přechody z ponížení k velikosti: proto se také vždy spravovala moudře; proto také uchovala své principy.

Kapitola V. O zkáze principu aristokracie.

Aristokracie se kazí, když se moc šlechty stává svévolnou: nemůže být ctnosti ani v těch, kdo vládnou, ani v těch, kterým se vládne.

Když vládnoucí rodiny zachovávají zákony, je to monarchie, která má několik monarchů, a to je svou povahou velmi dobré; téměř všichni tito monarchové jsou vázáni zákony. Ale když je nezachovávají, je to despotický stát, který má několik despotů.

V tomto případě trvá republika jen pro šlechtu, a jen mezi ní. Je ve sboru, který vládne, a despotický stát je ve sboru, kterému se vládne: a to tvoří dva sbory nejvíc odloučené na světě.

Nejkrajnější zkáza nastává, když se šlechta stává dědičnou; v ní už sotva může být umírněnost. Je-li málo šlechticů, jejich moc je větší, ale jejich jistota se zmenšuje; je-li jich větší počet, jejich moc je menší a jejich jistota větší: takže moc stoupá a jistota klesá až k despotovi, nad jehož hlavou se vrší nadbytek moci i nebezpečí.

Velký počet šlechticů v dědičné aristokracii učiní tedy vládu méně násilnou; ale protože bude málo ctnosti, upadne se do ducha netečnosti, lenosti, odevzdání, který způsobí, že stát už nebude mít ani síly, ani pružiny.

Aristokracie může zachovat sílu svého principu, jestliže jsou zákony takové, že dávají šlechtě více pociťovat nebezpečí a námahy velení než jeho sladkosti, a je-li stát v takové situaci, že má čeho se bát, a jistota přichází zevnitř a nejistota zvenčí.

Jak jistá důvěra tvoří slávu a jistotu monarchie, musí se naopak republika něčeho obávat. Strach z Peršanů udržoval zákony u Řeků. Kartágo a Řím se vzájemně děsily a tím se posilovaly. Zvláštní věc! čím více mají tyto státy jistoty, tím více, jako příliš klidné vody, jsou náchylné ke zkažení.

Kapitola VI. O zkáze principu monarchie.

Jako se demokracie zahuba, když lid odejme senátu, úředníkům a soudcům jejich funkce, tak se monarchie kazí, když se pomalu odnímají výsady sborů nebo privilegia měst. V prvním případě se jde k despotismu všech; v druhém k despotismu jediného.

„To, co zhubilo dynastie Čchin a Suej," říká jeden čínský autor, „bylo to, že místo aby se panovníci omezili, jako staří, na obecný dohled, jediný hodný suveréna, chtěli vládnout vše sami bezprostředně." Čínský autor nám tu dává příčinu zkázy téměř všech monarchií.

Monarchie je ztracena, když panovník věří, že projevuje svou moc více změnou pořádku věcí než jeho sledováním; když odnímá přirozené funkce jedněm, aby je svévolně dal druhým; a když je zamilovanější do svých vrtochů než do svých vůlí.

Monarchie je ztracena, když panovník, vztahuje vše jen k sobě, přitahuje stát ke svému hlavnímu městu, hlavní město ke svému dvoru a dvůr ke své osobě.

Konečně je ztracena, když panovník nerozpoznává svou autoritu, své postavení, lásku svých národů, a necítí dobře, že monarcha se má soudit v bezpečí, jako se despota má cítit v nebezpečí.

Kapitola VII. Pokračování téhož předmětu.

Princip monarchie se kazí, když první hodnosti jsou znakem první otročí služby; když se velmožům odebírá úcta národů a kdy se z nich dělají podlé nástroje svévolné moci.

Kazí se ještě více, když je čest uváděna v rozpor s poctami a když lze být zároveň pokryt hanbou a hodnostmi.

Kazí se, když panovník mění svou spravedlnost v přísnost; když si klade, jako římští císaři, hlavu Medúsinu na prsa; když přijímá onen hrozivý a strašný výraz, který Commodus nechával vtiskovat svým sochám.

Princip monarchie se kazí, když zvláště zbabělé duše se chlubí tou velikostí, kterou by mohla mít jejich otročí služba, a věří, že to, kvůli čemu je třeba dát panovníkovi vše, je i to, kvůli čemu není třeba dávat nic vlasti.

Avšak je-li pravda (což bylo vidět ve všech dobách), že v míře, v jaké se moc monarchy stává nesmírnou, se jeho jistota zmenšuje, není kazit tuto moc až tak, aby změnila povahu, zločinem urážky majestátu proti němu samému?

Kapitola VIII. Nebezpečí zkázy principu monarchické vlády.

Nevýhoda není v tom, že stát přechází od umírněné vlády k umírněné vládě, jako od republiky k monarchii, nebo od monarchie k republice; nýbrž když padá a řítí se od umírněné vlády k despotismu.

Většina národů Evropy je dosud spravována mravy. Ale kdyby dlouhým zneužitím moci, kdyby velkým dobytím despotismus zavládl do jisté míry, nebyly by mravy ani klima, které by to zadržely; a v této

krásné části světa by lidská přirozenost snášela, aspoň po jistou dobu, ty urážky, které jí jsou činěny ve třech dalších.

Kapitola IX. Jak velmi je šlechta nakloněna hájit trůn.

Anglická šlechta se dala pochovat s Karlem I. pod troskami trůnu; a předtím, když Filip II. dal zaznít slovu „svoboda" v uších Francouzů, korunu podpírala vždy ta šlechta, která si zakládá na cti poslouchat krále, ale která pokládá za nejvyšší hanbu sdílet moc s lidem.

Habsburská dynastie bez ustání usilovala utlačovat uherskou šlechtu. Nevěděla, jak drahou se jí jednoho dne stane. Hledala u těchto národů peníze, které tam nebyly; neviděla lidi, kteří tam byli. Když si tolik vládců rozdělovalo její státy, všechny součásti její monarchie, nehybné a bez činnosti, padaly, abych tak řekl, jedna přes druhou; život byl jen v té šlechtě, která se rozhořčila, zapomněla na vše, aby bojovala, a věřila, že je její slávou zahynout a odpustit.

Kapitola X. O zkáze principu despotické vlády.

Princip despotické vlády se kazí stále, neboť je kazen svou povahou. Jiné vlády hynou, protože zvláštní nehody porušují jejich princip; tato hyne svou vnitřní neřestí, nebrání-li náhodné příčiny jejímu principu, aby se nekazil. Udržuje se tedy jen tehdy, když okolnosti, čerpané z klimatu, náboženství, polohy nebo ducha národa, ji nutí k nějakému řádu a snášet nějaké pravidlo. Tyto věci znásilňují její povahu, aniž ji mění: její divokost zůstává; je na čas zkrocena.

Kapitola XI. Přirozené účinky dobroty a zkázy principů.

Jakmile jsou principy vlády jednou pokaženy, stávají se nejlepší zákony špatnými a obracejí se proti státu; jsou-li principy zdravé, mají špatné zákony účinek dobrých: síla principu strhává vše.

Kréťané používali k tomu, aby udrželi nejpřednější úředníky v závislosti na zákonech, zvláštní prostředek: povstání. Část občanů povstala, úředníky zahnala na útěk a přinutila je vrátit se do soukromého stavu. Mělo se za to, že se to dělo podle zákona. Takové zřízení, které stanovilo vzpouru, aby se zabránilo zneužití moci, se zdálo, že musí svrhnout jakoukoli republiku. Kréťanskou nezničilo; a to z toho důvodu:

Když staří chtěli mluvit o národě, který měl největší lásku k vlasti, uváděli Kréťany. Vlast, říká Platón, jméno tak něžné Kréťanům! Nazývali ji jménem, které vyjadřuje lásku matky k dětem. A láska k vlasti vše napravuje.

Polské zákony mají také své povstání. Ale nevýhody, které z toho vyplývají, dobře ukazují, že jen krétský lid dokázal takový lék úspěšně užít.

Gymnastická cvičení zavedená u Řeků záležela nemenší měrou na dobrotě principu vlády. „Byli to Lakedaimoňané a Kréťané," říká Platón, „kteří otevřeli ty slavné akademie, díky nimž zaujali ve světě tak vznešené místo. Stud se nejprve polekal; ale ustoupil veřejnému užitku." Za Platónovy doby byly tyto instituce obdivuhodné; sledovaly velký cíl, kterým bylo vojenské umění. Ale když Řekové ztratili ctnost, zničily ta cvičení i vojenské umění: nesestupovalo se už na písek, aby se tělo cvičilo, nýbrž aby se kazilo.

Plutarchos nám říká, že za jeho časů se Římané domnívali, že tyto hry byly hlavní příčinou otroctví, do kterého Řekové upadli. Bylo tomu naopak, otroctví Řeků zkazilo tato cvičení. Za doby Plutarchovy ze zá-

pasišť, kde se bojovalo nazí, a z her v zápasu činily mladíky zbabělci, vedly je k hanebné lásce a dělaly z nich jen tanečníky; ale za Epameinóndovy doby zápasnické cvičení získalo Thébanům vítězství u Leukter.

Je málo zákonů, které by nebyly dobré, dokud stát neztratil své principy; a jak řekl Epikúros o bohatství: „Není zkažen nápoj, nýbrž nádoba."

Kapitola XII. Pokračování téhož předmětu.

V Římě se brali soudci ze stavu senátorů. Gracchové přenesli tuto výsadu na jezdce. Drusus ji dal senátorům a jezdcům; Sulla jen senátorům; Cotta senátorům, jezdcům a pokladníkům; Caesar tyto poslední vyloučil. Antonius ustavil decurie ze senátorů, jezdců a setníků.

Když je republika zkažena, nelze zhojit žádné zlo než odstraněním zkázy a návratem k principům: každá jiná náprava je buď zbytečná, nebo nové zlo. Dokud si Řím zachoval své principy, mohl být výkon soudu bez zneužití v rukou senátorů; ale když byl zkažen, ať se soudy přenesly na kterýkoli sbor, na senátory, na jezdce, na pokladníky, na dva z těchto sborů, na všechny tři dohromady, na kterýkoli jiný sbor, bylo to vždy zle. Jezdci neměli více ctnosti než senátoři, pokladníci více než jezdci, a tito tak málo jako setníci.

Když si římský lid vymohl, aby měl podíl na patricijských úřadech, bylo přirozené myslet, že jeho pochlebovači budou pány vlády. Nikoli: tento lid, který činil úřady společnými i plebejcům, stále volil patricije. Protože byl ctnostný, byl velkodušný; protože byl svobodný, pohrdal mocí. Ale když ztratil své principy, čím více měl moci, tím méně měl ohledů; až se nakonec, stav se svým vlastním tyranem a svým vlastním otrokem, ztratil sílu svobody a propadl se do slabosti nevázanosti.

Kapitola XIII. Účinek přísahy u ctnostného lidu.

Nebyl žádný národ, říká Livius, u kterého by se mravní zkáza zavedla později než u Římanů a u kterého by umírněnost a chudoba byly déle poctěny.

Přísaha měla u tohoto národa takovou sílu, že nic ho neudrželo pevněji při zákonech. Mnohokrát učinil pro její zachování to, co by nikdy neudělal pro slávu ani pro vlast.

Když chtěl konzul Quintius Cincinnatus postavit ve městě vojsko proti Aequům a Volskům, postavili se mu tribunové na odpor. „Nuže dobrá," řekl, „ať všichni, kdo složili přísahu loňskému konzulovi, nastoupí pod mé prapory." Marně tribunové volali, že se již nejsou tou přísahou vázáni; že když ji skládali, byl Quintius soukromá osoba, lid byl zbožnější než ti, kdo se ho ujali vést; nedbal ani rozdílů, ani výkladů tribunů.

Když týž lid chtěl odejít na Posvátnou horu, cítil se vázán přísahou, kterou dal konzulům, že je bude následovat ve válce. Vytvořil záměr je zabít: řekli mu, že přísaha by tím přesto nepřestala platit. Z toho zločinu, který chtěl spáchat, lze soudit o jeho představě o porušení přísahy.

Po bitvě u Cann chtěl lid, poděšený, odejít na Sicílii; Scipio ho zavázal přísahou, že zůstane v Římě: strach z porušení přísahy přemohl všechen jiný strach. Řím byl loď držená v bouři dvěma kotvami: náboženstvím a mravy.

Kapitola XIV. Jak sebemenší změna v ústavě vede ke zkáze principů.

Aristotelés nám mluví o kartáginské republice jako o velmi dobře uspořádané. Polybios nám říká, že ve druhé punské válce byla v Kartágu ta vada, že senát ztratil téměř veškerou svou autoritu. Livius nás učí, že když se Hannibal vrátil do Kartága, zjistil, že úředníci a přední občané obracejí veřejné příjmy ve svůj prospěch a zneužívají své moci. Ctnost úředníků tedy padla s autoritou senátu; vše vyplývalo z téhož principu.

Jsou známy divy cenzury u Římanů. Byl čas, kdy se stala tíživou; ale udržela se, protože bylo víc přepychu než zkaženosti. Claudius ji oslabil; a tímto oslabením se zkaženost stala ještě větší než přepych; a cenzura se takřka zrušila sama od sebe. Rušena, vyžadována, obnovována, opouštěna, byla úplně přerušena až do doby, kdy se stala zbytečnou — chci říci do vlády Augusta a Claudia.

Kapitola XV. Velmi účinné prostředky k zachování tří principů.

Nemohu být pochopen, dokud nebudou přečteny čtyři následující kapitoly.

Kapitola XVI. Zvláštní vlastnosti republiky.

Je povaze republiky, že má mít jen malé území; jinak sotva může existovat. Ve velké republice jsou velká jmění, a tudíž málo umírněnosti v duších: jsou příliš velké statky, aby bylo možné je ponechat v rukou

jednoho občana; zájmy se individualizují; člověk cítí nejdřív, že může být šťastný, velký, slavný i bez vlasti; a brzy, že může být jen on sám velký na troskách své vlasti.

Ve velké republice je obecné dobro obětováno tisícím zřetelů: je podrobeno výjimkám; závisí na nahodilostech. V malé je veřejné dobro lépe cítěno, lépe známo, bližší každému občanu; zlořády jsou v ní méně rozsáhlé a tudíž méně chráněné.

Co udrželo Lakedaimón tak dlouho, bylo to, že po všech svých válkách zůstával stále se svým územím. Jediným cílem Lakedaimónu byla svoboda; jedinou výhodou jeho svobody byla sláva.

Bylo duchem řeckých republik, že se spokojovaly se svými zeměmi stejně jako se svými zákony. Athény se chopily ctižádosti a dali ji i Lakedaimónu; ale bylo to spíš proto, aby velely svobodným národům, než aby vládly otrokům; spíš aby byly hlavou spolku, než aby jej rozbily. Vše bylo ztraceno, když povstala monarchie: vláda, jejíž duch směřuje spíše k zvětšování.

Bez zvláštních okolností je nesnadné, aby jiná vláda než republikánská mohla existovat v jediném městě. Panovník tak malého státu by přirozeně hledal, jak utlačovat, protože by měl velkou moc a málo prostředků k jejímu užívání nebo k vynucení úcty: tlačil by tedy těžce své národy. Z druhé strany by takový panovník byl snadno utlačen cizí silou nebo i domácí: lid by se v každém okamžiku mohl shromáždit a spojit proti němu. A když je panovník jednoho města vyhnán ze svého města, je soud u konce: má-li více měst, soud teprve začíná.

Kapitola XVII. Zvláštní vlastnosti monarchie.

Monarchický stát má být středně velký. Kdyby byl malý, utvořil by republiku; kdyby byl velmi rozlehlý, přední lidé státu, velcí sami o sobě, mimo zrak panovníka, mající svůj dvůr mimo jeho dvůr, navíc jištění

proti rychlým popravám zákony i mravy, mohli by přestat poslouchat; nebáli by se trestu příliš pomalého a příliš vzdáleného.

Proto sotva Karel Veliký založil svou říši, musel ji dělit: buď že správci provincií nebyli poslušní, nebo že k jejich lepší poslušnosti bylo nutné rozdělit říši na několik království.

Po Alexandrově smrti byla jeho říše rozdělena. Jak by tito velmoži Řecka a Makedonie, svobodní, nebo aspoň velitelé dobyvatelů rozsetých v tomto obrovském dobytém území, mohli poslouchat?

Po Attilově smrti se jeho říše rozpadla: tolik králů, kteří už nebyli drženi v mezích, nemohlo si vzít zpět okovy.

Rychlé zřízení neomezené moci je lék, který v těchto případech může zabránit rozpadu: nové neštěstí po onom zvětšení.

Řeky běží splynout do moře: monarchie se běží utápět v despotismu.

Kapitola XVIII. Že španělská monarchie byla ve zvláštním případě.

Nechť se neuvádí příklad Španělska: potvrzuje spíše to, co říkám. Aby si uchovalo Ameriku, udělalo to, co nedělá ani despotismus: zničilo její obyvatele. Aby si uchovalo svou kolonii, muselo ji držet v závislosti na své vlastní obživě.

Zkusilo despotismus v Nizozemí; a jakmile ho opustilo, jeho obtíže se zvětšily. Z jedné strany Valoni nechtěli být spravováni Španěly; z druhé strany španělští vojáci nechtěli poslouchat valonské důstojníky.

V Itálii se udrželo jen tím, že ji obohacovalo a sebe ničilo; neboť ti, kdo by se chtěli zbavit španělského krále, nebyli proto ochotni zříci se jeho peněz.

Kapitola XIX. Zvláštní vlastnosti despotické vlády.

Velká říše předpokládá despotickou autoritu toho, kdo vládne. Je nutné, aby rychlost rozhodnutí nahrazovala vzdálenost míst, kam jsou zasílána; aby strach bránil nedbalosti vzdáleného správce nebo úředníka; aby zákon byl v jediné hlavě; a aby se neustále měnil jako nahodilosti, které se ve státě množí v míře jeho velikosti.

Kapitola XX. Důsledek předchozích kapitol.

Jestliže je přirozenou vlastností malých států být spravovány republikánsky, středních být podrobeny monarchovi, velkých říší být ovládány despotou, plyne z toho, že k zachování principů zavedené vlády je nutné udržet stát ve velikosti, kterou již měl; a že se tento stát změní v duchu v míře, v jaké se zúží nebo rozšíří jeho hranice.

Kapitola XXI. O říši čínské.

Než skončím tuto knihu, odpovím na námitku, kterou lze učinit proti všemu, co jsem až dosud řekl.

Naši misionáři nám mluví o obrovské říši čínské jako o obdivuhodné vládě, která ve svém principu mísí strach, čest a ctnost dohromady. Učinil jsem tedy marný rozdíl, když jsem ustanovil principy tří vlád.

Nevím, co je to za čest, o které se mluví u národů, kterým se nedá nic udělat než ranami hole.

Nad to, zdaleka nám naši obchodníci nedávají představu o oné ctnosti, o které nám mluví naši misionáři: lze se jich ptát na loupeže mandarínů. Beru si za svědka ještě velkého muže lorda Ansona.

Krom toho dopisy otce Parennina o procesu, který císař nechal vést proti knížatům krve, novokřtěncům, kteří se mu znelíbili, nám ukazují plán tyranie neustále sledovaný a urážky činěné lidské přirozenosti, s pravidlem, to jest s chladnou krví.

Máme ještě dopisy pana de Mairana a téhož otce Parennina o vládě v Číně. Po otázkách a odpovědích velmi rozumných se podivuhodnost rozplynula.

Nemohlo by snad být, že misionáři byli oklamáni zdáním řádu; že na ně udělalo dojem ono stálé vykonávání vůle jediného, kterou jsou sami ovládáni a kterou tak rádi hledají na dvorech indických králů; protože jdou-li tam jen proto, aby tam činili velké změny, je jim snazší přesvědčit vladaře, že mohou vše činit, než přesvědčit národy, že mohou vše snášet?

Konečně, i v samých omylech bývá něco pravdivého. Zvláštní, a snad jedinečné okolnosti mohou způsobit, že vláda čínská není tak zkažená, jak by měla být. Příčiny čerpané většinou z fyzických poměrů klimatu mohly v této zemi přemoci příčiny mravní a činit jakési zázraky.

Čínské klima je takové, že nesmírně podporuje množení lidského druhu. Ženy mají tak velkou plodnost, že nic podobného na zemi nevidíme. Ani nejkrutější tyranie tam nezastaví pokrok rozmnožování. Panovník tam nemůže říci jako Faraón: „Utlačujme je s moudrostí." Byl by spíše donucen vyslovit přání Neronovo, aby lidské pokolení mělo jen jednu hlavu. Navzdory tyranii se Čína silou klimatu bude vždy osídlovat a zvítězí nad tyranií.

Čína, jako všechny země, kde roste rýže, je vystavena častým hladomorům. Když lid umírá hlady, rozprchne se, aby hledal, z čeho by žil. Všude vznikají tlupy tří, čtyř, pěti zlodějů: většinou jsou hned vyhubeny; jiné se rozrůstají a jsou vyhubeny také. Ale v tak velkém počtu provincií, a tak vzdálených, může se stát, že některá tlupa učiní štěstí.

Udrží se, zesílí, utvoří armádu, pochoduje přímo na hlavní město a náčelník nastoupí na trůn.

Taková je povaha věci, že špatná vláda je zde ihned potrestána. Nepořádek tam vzniká náhle, protože ten nesmírný lid tam postrádá obživy. To, co způsobuje, že v jiných zemích se tak nesnadno upouští od zlořádů, je, že tam nemají tak zřetelné účinky: panovník tam není upozorněn tak rychle a tak nápadně, jako je v Číně.

Nebude cítit, jako naši panovníci, že vládne-li špatně, bude méně šťastný v jiném životě, méně mocný a méně bohatý v tomto; bude vědět, že není-li jeho vláda dobrá, ztratí říši i život.

Protože, navzdory odkládání dětí, se lid v Číně neustále zvětšuje, je potřeba neúnavné práce, aby půda dávala, čím ho uživit: to vyžaduje velkou pozornost vlády. Ta je v každém okamžiku zainteresována na tom, aby každý mohl pracovat bez strachu, že bude o své plody oloupen. Má to tedy být méně vláda občanská než vláda rodinná.

To je to, co dalo vzniknout předpisům, o kterých se tolik mluví. Chtěli, aby zákony vládly spolu s despotismem; ale to, co je spojeno s despotismem, pozbývá síly. Marně se tento despotismus, tížen svými neštěstími, chtěl spoutat: ozbrojuje se svými pouty a stává se ještě strašnějším.

Čína je tedy stát despotický, jehož principem je strach. Snad v prvních dynastiích, kdy říše nebyla tak rozlehlá, vláda se trochu uchylovala od tohoto ducha. Ale dnes tomu tak není.

Kniha XI. O zákonech, které tvoří politickou svobodu ve vztahu k ústavě.

Kapitola I. Obecná myšlenka.

Rozlišuji zákony, které tvoří politickou svobodu ve vztahu k ústavě, od těch, které ji tvoří ve vztahu k občanovi. První budou předmětem této knihy; o druhých budu jednat v knize následující.

Kapitola II. Rozdílné významy přisuzované slovu svoboda.

Není slovo, které by přijalo více různých významů a které by zasáhlo mysl tolikerým způsobem, jako slovo *svoboda*. Jedni jím mínili snadnost sesadit toho, komu dali tyranskou moc; druzí možnost zvolit toho, koho mají poslouchat; další právo nosit zbraně a moci páchat násilí; tito výsadu nebýt spravován než mužem svého národa nebo svými vlastními zákony. Jeden národ dlouho pokládal za svobodu zvyk nosit dlouhé vousy. Jiní dávali toto jméno jedné formě vlády, a vyloučili z ní ostatní. Ti, kdo ochutnali republikánskou vládu, kladli svobodu do této vlády; ti, kdo požívali monarchické, kladli ji do monarchie. Konečně každý nazýval *svobodou* tu vládu, která odpovídala jeho zvykům nebo sklonům; a protože v republice nemá člověk tak stále před očima nástroje těch zel, na něž si stěžuje, a dokonce se zdá, že zákony tam mluví více a vykonavatelé zákona méně, klade se obvykle svoboda do

republik a vylučuje se z monarchií. Konečně, protože v demokraciích lid zdánlivě dělá, co chce, umístila se svoboda do takových vlád a smísila se moc lidu se svobodou lidu.

Kapitola III. Co je svoboda.

Je pravda, že v demokraciích lid zdánlivě dělá, co chce; ale politická svoboda nespočívá v tom dělat, co chceme. Ve státě, to jest ve společnosti, kde jsou zákony, může svoboda spočívat jen v tom, moci dělat to, co máme chtít, a nebýt nucen dělat to, co nemáme chtít.

Je třeba mít na mysli, co je nezávislost a co je svoboda. Svoboda je právo dělat vše, co zákony dovolují; a kdyby občan mohl dělat to, co ony zakazují, neměl by svobodu, protože druzí by měli zrovna tak tutéž moc.

Kapitola IV. Pokračování téhož předmětu.

Demokracie a aristokracie nejsou svou povahou svobodné státy. Politická svoboda se nachází jen v umírněných vládách. Není však vždy ve státech umírněných: je v nich jen tehdy, když se nezneužívá moci; ale je to věčná zkušenost, že každý člověk, který má moc, je sváděn k tomu, aby jí zneužíval; jde až k místu, kde najde meze. Kdo by to řekl! i ctnost potřebuje meze.

Aby se nedalo moci zneužít, je třeba, aby uspořádáním věcí **moc zastavovala moc**. Ústava může být taková, že nikdo nebude donucen dělat věci, k nimž ho zákon nezavazuje, a nebude mu bráněno dělat ty, k nimž má zákon dovolení.

Kapitola V. O cíli různých států.

Ačkoli mají všechny státy obecně týž cíl, jímž je udržet se, každý stát má přece jeden, který mu je zvláštní. Zvětšování bylo cílem Říma; válka cílem Lakedaimónu; náboženství cílem židovských zákonů; obchod cílem Marseille; veřejný klid cílem Číny; mořeplavba cílem rhodských zákonů; přirozená svoboda cílem řádu divochů; obecně rozkoše panovníkovy jsou cílem despotických států; jeho sláva a sláva státu cílem monarchií; nezávislost každého jednotlivce je cílem polských zákonů, a z toho plyne útisk všech.

Je také na světě národ, který má za přímý cíl své ústavy politickou svobodu. Budeme nyní zkoumat principy, na nichž ji zakládá. Jsou-li všechny dobré, bude se v ní svoboda jevit jako v zrcadle.

Chceme-li objevit politickou svobodu v ústavě, není třeba velké námahy. Můžeme-li ji vidět tam, kde je, našli-li jsme ji, proč ji hledat?

Kapitola VI. O ústavě Anglie.

V každém státě jsou tři druhy mocí: moc zákonodárná, moc výkonná ve věcech, které závisejí na mezinárodním právu, a moc výkonná ve věcech, které závisejí na právu občanském.

První mocí panovník nebo úředník vydává zákony na čas nebo navždy a opravuje nebo ruší ty, které byly vydány. Druhou uzavírá mír nebo válku, posílá nebo přijímá vyslance, zajišťuje bezpečnost, předchází vpádům. Třetí trestá zločiny nebo soudí spory jednotlivců. Tuto poslední budeme nazývat **soudní mocí**; druhou jen **výkonnou mocí státu**.

Politická svoboda u občana je oním klidem mysli, který pochází z přesvědčení, které každý má o své bezpečnosti; a aby tuto svobodu

měl, je nutné, aby vláda byla taková, aby občan nemusel mít strach z jiného občana.

Když se v téže osobě nebo v témže sboru úřadu moc zákonodárná spojí s mocí výkonnou, není svobody, protože se lze obávat, aby týž monarcha nebo týž senát netvořil tyranské zákony, aby je tyransky vykonával.

Není svobody ani tehdy, není-li soudní moc oddělena od moci zákonodárné a od výkonné. Kdyby byla spojena s mocí zákonodárnou, byla by moc nad životem a svobodou občanů svévolná, neboť soudce by byl zákonodárcem. Kdyby byla spojena s mocí výkonnou, soudce by mohl mít sílu utlačovatele.

Vše by bylo ztraceno, kdyby týž muž, nebo týž sbor předních, nebo šlechty, nebo lidu vykonával tyto tři moci: tu dávat zákony, tu vykonávat veřejná usnesení a tu soudit zločiny nebo spory jednotlivců.

Ve většině evropských království je vláda umírněná, protože panovník, který má první dvě moci, ponechává svým poddaným výkon třetí. U Turků, kde jsou tyto tři moci spojené v hlavě sultána, vládne hrozný despotismus.

V italských republikách, kde jsou tyto tři moci spojené, je svobody méně než v našich monarchiích. A tak potřebuje vláda, aby se udržela, prostředky stejně násilné jako vláda tureckých sultánů: svědky toho jsou státní inkvizitoři a lví tlama, kam může každý udavač v každou chvíli hodit s lístkem svou obžalobu.

Vizte, jaká může být situace občana v těchto republikách. Týž sbor úřadu má jako vykonavatel zákonů tutéž moc, kterou si dal jako zákonodárce. Může pustošit stát svými obecnými vůlemi; a protože má ještě soudní moc, může zničit každého jednotlivého občana svými vůlemi zvláštními.

Veškerá moc je tam jedna; a ačkoli tam není vnější nádhera, která by prozrazovala despotického panovníka, cítí se v každé chvíli.

Proto panovníci, kteří se chtěli stát despoty, vždy začali tím, že spojili ve své osobě všechny úřady; a mnozí evropští králové všechny vysoké úřady svého státu.

Rád věřím, že čistá dědičná aristokracie italských republik přesně neodpovídá asijskému despotismu. Množství úředníků někdy úřad mírní; ne všichni šlechtici vždy sledují tytéž záměry: v nich se tvoří různé soudní dvory, které se vzájemně krotí. Tak v Benátkách má velká rada zákonodárství; pregadi výkon; čtyřicet soudní moc. Ale je špatné, že tyto různé soudní dvory jsou tvořeny úředníky téhož sboru; což vlastně tvoří jen jednu moc.

Soudní moc nemá být svěřena stálému senátu, nýbrž má být vykonávána osobami vybranými ze sboru lidu, v určitých dobách roku, způsobem předepsaným zákonem, aby tvořily soud, který netrvá déle, než vyžaduje nutnost.

Tímto způsobem se soudní moc, mezi lidmi tak strašná, nebude vázat ani na určitý stav, ani na určité povolání, a stane se, abych tak řekl, neviditelnou a nijakou. Nemáme pak stále před očima soudce; a bojíme se úřadu, a ne úředníků.

Ba v závažných obžalobách obžalovaný musí mít možnost, souběžně se zákonem, volit si soudce; nebo alespoň jich takový počet odmítnout, aby ti, co zůstali, byli pokládáni za jeho volbu.

Dvě ostatní moci by mohly být spíše svěřeny úředníkům nebo stálým sborům, protože se nevykonávají na žádném jednotlivci; jedna z nich je jen obecnou vůlí státu, druhá jen výkonem této obecné vůle.

Ale ačkoli soudy nemají být stálé, rozsudky musí být do té míry stálé, aby nebyly ničím jiným než přesným textem zákona. Kdyby byly osobním míněním soudce, žilo by se ve společnosti, aniž bychom přesně věděli, k čemu se v ní zavazujeme.

Ba soudci musí být ze stavu obžalovaného, nebo jeho rovní, aby si nemohl vzít do hlavy, že padl do rukou lidí, kteří jsou mu nakloněni ubližovat.

Jestliže moc zákonodárná ponechá moci výkonné právo věznit občany, kteří mohou dát záruku za své jednání, pak už není svobody — leda že by byli zatčeni, aby bez odkladu odpověděli na obžalobu, kterou zákon prohlásil za hrdelní; v tomto případě jsou skutečně svobodni, protože jsou podrobeni jen moci zákona.

Ale kdyby se moc zákonodárná viděla v nebezpečí nějakým tajným spiknutím proti státu nebo nějakým srozuměním s vnějšími nepřáteli, mohla by na krátkou a omezenou dobu povolit moci výkonné, aby dala zatknout podezřelé občany, kteří by na čas ztratili svobodu jen proto, aby ji zachovali navždy.

A to je jediný prostředek odpovídající rozumu, kterým lze nahradit tyranský úřad eforů a benátské státní inkvizitory, kteří jsou stejně despotičtí.

Protože ve svobodném státě musí být každý člověk, u kterého se předpokládá svobodná duše, spravován sám sebou, bylo by třeba, aby lid vcelku měl moc zákonodárnou; ale protože je to ve velkých státech nemožné a v malých podléhá velkým nevýhodám, musí lid činit skrze své zástupce vše, co nemůže konat sám.

Potřeby svého města zná člověk mnohem lépe než potřeby jiných měst a lépe soudí o schopnosti svých sousedů než o schopnosti svých jiných krajanů. Není tedy třeba, aby členové zákonodárného sboru byli bráni obecně z celého národa, nýbrž je vhodné, aby v každém hlavním místě si obyvatelé zvolili zástupce.

Velkou výhodou zástupců je, že jsou schopni projednávat záležitosti. Lid k tomu vůbec není vhodný: to tvoří jednu z velkých nevýhod demokracie.

Není nutné, aby zástupci, kteří obdrželi od svých voličů obecné instrukce, dostávali zvláštní pokyny ke každé věci, jak se to děje v německých říšských sněmech. Je pravda, že tímto způsobem by slovo poslanců bylo spíše výrazem hlasu národa; ale to by uvrhlo věci do nekonečných průtahů, učinilo by každého poslance pánem nad všemi

ostatními, a v nejnaléhavějších případech by celá síla národa mohla být zastavena jediným vrtochem.

Když poslanci, říká velmi dobře pan Sidney, zastupují těleso lidu jako v Holandsku, musí skládat účty těm, kdo je zmocnili: je to něco jiného, když jsou voleni městy, jako v Anglii.

Všichni občané v různých okresech mají mít právo dát svůj hlas k volbě zástupce, krom těch, kteří jsou v takovém poníženém stavu, že se o nich má za to, že nemají vlastní vůle.

Ve většině starých republik byla velká vada: lid tam měl právo přijímat činná usnesení, která vyžadují nějaký výkon — věc, k níž je naprosto neschopný. Smí vstupovat do vlády jen proto, aby si volil své zástupce; což je zcela v jeho silách. Neboť ačkoli je málo lidí, kteří znají přesný stupeň schopnosti osob, každý je přece schopen vědět obecně, zda ten, koho volí, je osvícenější než většina ostatních.

Zastupitelský sbor také nemá být zvolen k tomu, aby přijímal nějaké činné usnesení, což by neučinil dobře, nýbrž aby tvořil zákony, nebo aby viděl, zda byly dobře vykonány ty, které vydal — a to může dělat velmi dobře, a to umí jen on.

Ve státě jsou vždy lidé význační rodem, bohatstvím nebo poctami; ale kdyby byli smíšeni mezi lid a měli v něm jen jeden hlas jako ostatní, byla by společná svoboda jejich otroctvím a neměli by žádný zájem ji hájit, protože většina usnesení by byla proti nim. Jejich podíl na zákonodárství musí tedy být úměrný ostatním výhodám, které mají ve státě: a toho se dosáhne, utvoří-li sbor, který má právo zastavovat podniky lidu, jako má lid právo zastavovat jejich.

Zákonodárná moc bude tedy svěřena jak sboru šlechty, tak sboru zvolenému, aby zastupoval lid, z nichž každý bude mít svá shromáždění a svá jednání odděleně, i své vlastní pohledy a zájmy odděleně.

Z těchto tří mocí, o kterých jsme mluvili, je soudní moc jaksi ničím. Zbývají jen dvě; a protože potřebují nějakou mírnící moc, aby je kroti-

la, část zákonodárného sboru, která se skládá ze šlechty, je velmi vhodná k tomuto účelu.

Sbor šlechty má být dědičný. Je dědičný především svou povahou; a krom toho musí mít velký zájem na uchování svých výsad, samy o sobě nenáviděných, a které musí být ve svobodném státě vždy v nebezpečí.

Ale protože dědičná moc by mohla být svedena sledovat jen své zvláštní zájmy a zapomínat na zájmy lidu, je nutné, aby v těch věcech, kde má svrchovaný zájem ji zkazit, jako v zákonech o vybírání peněz, se podílela na zákonodárství jen svou **mocí bránit**, a ne svou mocí ustanovovat.

Nazývám **mocí ustanovovat** právo nařizovat sám od sebe, nebo opravovat to, co bylo nařízeno jiným. Nazývám **mocí bránit** právo zneplatnit usnesení přijaté jiným: což byla moc římských tribunů. A ačkoli ten, kdo má moc bránit, může mít také právo schvalovat, pak toto schválení není nic jiného než prohlášení, že nepoužívá své moci bránit, a odvozuje se z této moci.

Výkonná moc má být v rukou monarchy, protože tato část vlády, která téměř vždy potřebuje okamžitou činnost, je lépe spravována jedním než mnoha; kdežto to, co závisí na moci zákonodárné, bývá často lépe uspořádáno mnoha než jedním.

Kdyby pak nebylo monarchy a výkonná moc byla svěřena jistému počtu osob vybraných ze zákonodárného sboru, nebyla by již svoboda, protože ty dvě moci by byly spojeny; tytéž osoby by někdy měly a stále mohly mít podíl na jedné i na druhé.

Kdyby zákonodárný sbor nebyl po značnou dobu shromážděn, nebylo by svobody. Neboť by se stalo jedno z dvojího: buď by již nebyla žádná zákonodárná rozhodnutí a stát by upadl do anarchie; nebo by tato rozhodnutí přijímala moc výkonná, a ta by se stala absolutní.

Bylo by zbytečné, aby zákonodárný sbor byl shromážděn stále. To by bylo pro zástupce nepohodlné, a krom toho by to příliš zaměstná-

valo moc výkonnou, která by nemyslela na výkon, nýbrž na obranu svých výsad a práva vykonávat.

Krom toho, kdyby byl zákonodárný sbor shromážděn ustavičně, mohlo by se stát, že by se jen doplňovali noví poslanci místo těch, kdo zemřeli; a v tomto případě, kdyby byl sbor jednou zkažen, zlo by bylo bez léku. Když se po sobě střídají různé zákonodárné sbory, lid, který má špatné mínění o aktuálním sboru, s rozumem vkládá své naděje do toho, který přijde potom; ale kdyby to byl stále týž sbor, lid, uvidí ho jednou zkažen, nedoufal by již nic od jeho zákonů: stal by se zuřivým, nebo upadl by do malátnosti.

Zákonodárný sbor se nemá sám shromažďovat: neboť se o něm předpokládá, že má vůli jen tehdy, když je shromážděn; a kdyby se neshromáždil jednomyslně, nedalo by se říci, která část by byla vlastně zákonodárným sborem — ta, která by se shromáždila, nebo ta, která ne. Kdyby pak měl právo odročovat se sám, mohlo by se stát, že by se neodročil nikdy; což by bylo nebezpečné v případě, že by chtěl zasáhnout proti moci výkonné. Krom toho jsou doby pro shromáždění zákonodárného sboru vhodnější než jiné: musí tedy být moc výkonná, která řídí dobu konání a trvání těchto shromáždění vzhledem k okolnostem, které zná.

Nemá-li výkonná moc právo zastavit podniky zákonodárného sboru, bude tento sbor despotický; neboť si bude moci dát veškerou moc, jakou si lze představit, a zničí všechny ostatní moci.

Ale nesmí mít moc zákonodárná vzájemně moc zastavit moc výkonnou; neboť výkon má své meze svou povahou, je zbytečné jej ohraničovat; krom toho výkonná moc se vždy vykonává v okamžitých věcech. A moc římských tribunů byla vadná v tom, že zastavovala nejen zákonodárství, nýbrž i výkon: což působilo veliká zla.

Ale jestliže ve svobodném státě nesmí mít zákonodárná moc právo zastavit moc výkonnou, má právo a musí mít možnost zkoumat, jakým způsobem byly vykonány zákony, které vydala; a to je výhoda, kterou

má tato vláda před vládou krétskou a lakedaimónskou, kde *kosmové* a *eforové* neskládali účty ze své správy.

Ale ať je toto zkoumání jakékoli, zákonodárný sbor nesmí mít moc soudit osobu, a tedy jednání toho, kdo vykonává. Jeho osoba musí být posvátná, protože je nezbytná státu k tomu, aby se zákonodárný sbor nestal tyranským, a od okamžiku, kdy by byl žalován nebo souzen, nebylo by svobody.

V těchto případech by stát nebyl monarchií, nýbrž nesvobodnou republikou. Ale protože ten, kdo vykonává, nemůže nic špatného vykonat bez špatných rádců, kteří zákony nenávidí jako ministři, ačkoli jim jako lidem prospívají, mohou tito být stíháni a trestáni. A to je výhoda této vlády nad vládou knidskou, kde zákon nedovoloval volat *amymony* k soudu ani po jejich správě, takže lid se nikdy nemohl domoci účtu z bezpráví, které mu byla učiněna.

Ačkoli obecně nemá být soudní moc spojena s žádnou částí moci zákonodárné, podléhá to třem výjimkám založeným na zvláštním zájmu toho, kdo má být souzen.

Velmoži jsou vždy vystaveni závisti; a kdyby byli souzeni lidem, mohli by být v nebezpečí a nepožívali by té výsady, kterou má ve svobodném státě i poslední z občanů — být souzen svými rovnými. Je tedy nutné, aby šlechtici byli voláni ne před obyčejné soudy národa, nýbrž před tu část zákonodárného sboru, která se skládá ze šlechty.

Mohlo by se stát, že zákon, který je zároveň jasnozřivý a slepý, by v jistých případech byl příliš přísný. Ale soudci národa jsou, jak jsme řekli, jen ústy, která vyslovují slova zákona; neživé bytosti, které nemohou mírnit ani jeho sílu, ani jeho přísnost. Je to tedy právě ta část zákonodárného sboru, o které jsme teď řekli, že je při jiné příležitosti nezbytným soudem, a která je jím i v tomto případě; její svrchované autoritě přísluší mírnit zákon ve prospěch samého zákona, vyslovujíc rozsudek méně přísně, než káže on.

Mohlo by se ještě stát, že by nějaký občan ve věcech veřejných porušil práva lidu a spáchal zločiny, které zavedení úředníci nedovedou nebo nechtějí potrestat. Ale obecně nemůže zákonodárná moc soudit; a tím méně to může v tomto zvláštním případě, kdy představuje zúčastněnou stranu, kterou je lid. Může tedy být jen žalobcem. Ale před kým bude žalovat? Půjde se ponížit před soudy zákona, které jsou jí podřízené a krom toho složeny z lidí, kteří, jsouce lidem jako ona, by byli strženi autoritou tak velkého žalobce? Nikoli: pro zachování důstojnosti lidu a bezpečnosti jednotlivce je nutné, aby zákonodárná část lidu žalovala před zákonodárnou částí šlechty, která nemá ani tytéž zájmy jako ona, ani tytéž vášně.

To je výhoda, kterou má tato vláda před většinou starých republik, kde byl ten zlořád, že lid byl zároveň soudcem a žalobcem.

Výkonná moc, jak jsme řekli, musí mít podíl na zákonodárství svou mocí bránit; jinak bude brzy zbavena svých výsad. Ale převezme-li moc zákonodárná podíl na výkonu, bude i výkonná moc stejně ztracena.

Kdyby se monarcha podílel na zákonodárství mocí ustanovovat, nebyla by již svoboda. Protože však je nutné, aby na zákonodárství podíl měl, aby se mohl bránit, musí se na něm podílet jen mocí bránit.

Co způsobilo, že se v Římě vláda změnila, bylo to, že senát, který měl jednu část výkonné moci, a úředníci, kteří měli druhou, neměli jako lid moc bránit.

Hle, taková je tedy základní ústava té vlády, o které mluvíme. Zákonodárný sbor je složen ze dvou částí: jedna bude druhou poutat svou vzájemnou mocí bránit. Obě budou vázány mocí výkonnou, která bude sama vázána zákonodárnou.

Tyto tři moci by měly utvořit klid či nehybnost. Ale protože jsou nutným pohybem věcí nuceny jít, budou nuceny jít svorně.

Výkonná moc, která se účastní zákonodárství jen svou mocí bránit, nemůže vstoupit do projednávání záležitostí. Nemusí ani navrhovat,

protože — mohouc stále neschvalovat usnesení — může zamítnout rozhodnutí o těch návrzích, u nichž by si přála, aby nebyly učiněny.

V některých starých republikách, kde měl lid vcelku projednávání záležitostí, bylo přirozené, že moc výkonná je navrhovala a projednávala s ním; jinak by bylo v usneseních podivné zmatení.

Jestliže moc výkonná ustanovuje o vybírání veřejných peněz jinak než se souhlasem, nebude již svoboda, protože se stane zákonodárnou v nejdůležitějším bodě zákonodárství.

Jestliže moc zákonodárná ustanovuje o vybírání veřejných peněz ne rok od roku, nýbrž navždy, riskuje, že svou svobodu ztratí, protože moc výkonná již na ní nebude závislá, a když má člověk takové právo navždy, je dost lhostejné, zda je drží od sebe nebo od jiného. Totéž platí, ustanovuje-li ne rok od roku, nýbrž navždy, o pozemních a námořních silách, které musí svěřit moci výkonné.

Aby ten, kdo vykonává, nemohl utlačovat, je třeba, aby vojska, která se mu svěřují, byla lid a měla téhož ducha jako lid, jak tomu bylo v Římě až do dob Mariových. A aby tomu tak bylo, jsou jen dva prostředky: buď aby ti, kdo slouží ve vojsku, měli dost majetku, aby za své jednání ručili ostatním občanům, a aby byli odvedeni jen na rok, jak se to dělalo v Římě; nebo, má-li stát stálé vojsko, kde vojáci jsou z nejbídnějších částí národa, je třeba, aby zákonodárná moc mohla vojsko kdykoli, jak si přeje, zrušit; aby vojáci bydleli s občany a aby nebylo ani odděleného tábora, ani kasáren, ani válečných míst.

Jakmile je vojsko jednou zřízeno, nemá záviset bezprostředně na zákonodárném sboru, nýbrž na moci výkonné; a to z povahy věci, jeho činnost spočívá spíše v jednání než v radění.

Je v způsobu myšlení lidí, že se více cení odvaha než ustrašenost, činnost než opatrnost, síla než rady. Vojsko bude vždy pohrdat senátem a bude si vážit svých důstojníků. Nebude si vážit rozkazů, které mu budou posílány od sboru složeného z lidí, které bude pokládat za ustrašené, a tím nehodné mu velet. A tak jakmile vojsko bude záviset

jedině na zákonodárném sboru, stane se vláda vojenskou. A pokud se někdy stalo opak, je to účinek zvláštních okolností; totiž vojsko je tam vždy odděleno; totiž skládá se z několika sborů, z nichž každý závisí na své zvláštní provincii; totiž hlavní města jsou výborná opevnění, která se brání již svou polohou samou, kde není vojsko.

Holandsko je ještě bezpečnější než Benátky: utopí vzbouřená vojska, vyhladoví je. Nejsou ve městech, která by jim mohla dát obživu; tato obživa je tedy nejistá.

Kdyby pak v případě, kdy je vojsko spravováno zákonodárným sborem, zvláštní okolnosti bránily vládě stát se vojenskou, upadlo by se do jiných nevýhod: jedno z dvojího: buď vojsko musí vládu zničit, nebo vláda musí vojsko oslabit.

A toto oslabení bude mít velmi osudnou příčinu: zrodí se právě ze slabosti vlády.

Chce-li si někdo přečíst Tacitův obdivuhodný spis o mravech Germánů, uvidí, že právě od nich odvodili Angličané ideu své politické vlády. Tato krásná soustava byla nalezena v lesích.

Protože mají všechny lidské věci svůj konec, stát, o kterém mluvíme, ztratí svou svobodu a zahyne. Řím, Lakedaimón, Kartágo zahynuly také. Zahyne, až bude moc zákonodárná pokaženější než výkonná.

Není na mně, abych zkoumal, zda se Angličané této svobody dnes těší, nebo ne. Stačí mi říci, že je zavedena jejich zákony, a víc nehledám.

Nemám tím v úmyslu snižovat jiné vlády, ani říci, že by tato krajní politická svoboda měla zahanbovat ty, kdo mají jen svobodu umírněnou. Jak bych to říkal já, který věřím, že ani přemíra rozumu není vždy žádoucí a že lidé si zpravidla snadněji poradí se středem než s krajnostmi?

Harrington ve své *Oceáně* také zkoumal, jaký je nejvyšší bod svobody, k němuž lze dovést ústavu státu. Ale lze o něm říci, že hledal tuto

svobodu, až když ji přehlédl, a že budoval Chalkedon maje před očima byzantský břeh.

Kapitola VII. O monarchiích, které známe.

Monarchie, které známe, nemají, jako ta, o které jsme právě mluvili, svobodu za svůj přímý cíl; směřují jen ke slávě občanů, státu a panovníka. Ale z této slávy vyplývá duch svobody, který v těchto státech může konat stejně velké věci a snad přispívat ke štěstí stejně jako svoboda sama.

Tři moci v nich nejsou rozděleny a smíšeny podle vzoru ústavy, o které jsme mluvili. Mají každou své zvláštní rozdělení, podle něhož se více nebo méně blíží politické svobodě; a kdyby se jí neblížily, monarchie by zvrhla v despotismus.

Kapitola XX. Závěr této knihy.

Chtěl bych prozkoumat ve všech umírněných vládách, které známe, jaké je rozdělení tří mocí, a vypočítat tak stupně svobody, které může každá z nich užívat. Ale nemá se vždy předmět tolik vyčerpat, aby se nenechalo čtenáři nic na práci. Nejde o to dát číst, ale dát myslet.

Kniha XIX. O zákonech ve vztahu k principům, které tvoří obecného ducha, mravy a zvyky národa.

Kapitola I. O předmětu této knihy.

Tato látka je velmi rozsáhlá. Z toho zástupu myšlenek, které se nabízejí mé mysli, budu dbát více řádu věcí než věcí samých. Musím odhánět vpravo i vlevo, prorážet si cestu a razit si den.

Kapitola II. Jak nutné je pro nejlepší zákony, aby duše byly připraveny.

Nic se Germánům nezdálo nesnesitelnější než Varrův soud. Soud, který Justinian zřídil u Lazů, aby soudil vraha jejich krále, se jim zdál věcí hroznou a barbarskou. Mithridatés, řeče proti Římanům, jim vyčítá především formality jejich spravedlnosti. Parthové nemohli snášet onoho krále, který, byv vychován v Římě, stal se vlídný a přístupný všem. I svoboda se zdála nesnesitelnou národům, které nebyly zvyklé jí užívat. Tak je čistý vzduch někdy škodlivý tomu, kdo žil v bažinaté krajině.

Jeden Benátčan, zvaný Balbi, byl v Péguu uveden ke králi. Když se tento dozvěděl, že v Benátkách není krále, propukl v takový smích, že

ho pojal kašel a jen s obtížemi mohl mluvit se svými dvořany. Který zákonodárce by mohl navrhnout lidovou vládu takovým národům?

Kapitola III. O tyranii.

Jsou dva druhy tyranie: skutečná, která záleží v násilí vlády; a tyranie v mínění, která se dává pocítit, když ti, kdo vládnou, zavádějí věci, které vadí způsobu myšlení národa.

Dión říká, že se Augustus chtěl dát nazývat Romulem; ale když se dozvěděl, že se lid obává, aby se nedal udělat králem, změnil svůj záměr. První Římané nechtěli krále, protože nemohli snášet jeho moc; tehdejší Římané nechtěli krále, aby nemuseli snášet jeho způsoby. Neboť ačkoli Caesar, triumvirové, Augustus byli skutečně králi, zachovali si veškerý vnější projev rovnosti a jejich soukromý život obsahoval jakési protiklad k nádheře králů té doby; a když nechtěli krále, znamenalo to, že chtěli zachovat své způsoby a nepřijímat způsoby národů Afriky a Východu.

Dión nám říká, že římský lid byl rozhořčen proti Augustovi kvůli jistým příliš tvrdým zákonům, které vydal; ale jakmile dal zpět povolat herce Pylada, kterého straníci vyhnali z města, nespokojenost přestala. Takový lid cítil tyranii živěji, když se vyháněl kejklíř, než když se mu rušily všechny jeho zákony.

Kapitola IV. Co je obecný duch.

Lidi ovládá několik věcí: klima, náboženství, zákony, zásady vlády, příklady věcí minulých, mravy, zvyky; z toho se tvoří obecný duch, který z toho vyplývá.

V míře, v jaké v každém národě jedna z těchto příčin působí silněji, ostatní jí ustupují. Příroda a klima ovládají téměř samy divochy; zvyky vládnou Číňanům; zákony tyranizují Japonsko; mravy udávaly dříve tón v Lakedaimónu; zásady vlády a staré mravy jej udávaly v Římě.

Kapitola V. Jak pozorně se máme vyhýbat změně obecného ducha národa.

Kdyby na světě byl národ, který by měl družnou povahu, otevřenost srdce, radost ze života, vkus, snadnost sdělovat své myšlenky; který by byl živý, příjemný, veselý, občas neprozíravý, často neopatrný, a který by k tomu měl odvahu, velkodušnost, upřímnost, jistý smysl pro čest, nemělo by se hledat svázat jeho zvyky zákony, aby se nesvázaly jeho ctnosti. Je-li obecně charakter dobrý, co záleží na několika chybách, které v něm jsou?

Bylo by možno tam držet ženy v mezích, dávat zákony k nápravě jejich mravů a omezit jejich přepych: ale kdo ví, zda by se tím neztratil jistý vkus, který by byl pramenem bohatství národa, a jistá zdvořilost, která k němu láká cizince?

Je na zákonodárci, aby sledoval ducha národa, pokud není v rozporu s principy vlády; neboť nic neděláme lépe než to, co děláme svobodně a jdeme-li po svém přirozeném nadání.

Nechť se vnese duch pedantství do národa přirozeně veselého, stát na tom nic nezíská ani uvnitř, ani vně. Nechte ho dělat lehkomyslné věci vážně a vážné věci vesele.

Kapitola VI. Že se nemá vše napravovat.

Nechte nás, jak jsme, říkal šlechtic z národa, který se velmi podobá tomu, o kterém jsme právě hovořili. Příroda vše napravuje. Dala nám živost, která může urážet a nutit nás porušovat všechny ohledy; táž živost je napravována zdvořilostí, kterou nám dodává, vnukajíc nám chuť ke světu, a zvláště ke styku s ženami.

Nechte nás takové, jací jsme. Naše nezdrženlivé vlastnosti spojené s naší malou zlobou činí, že zákony, které by svazovaly družnou povahu mezi námi, by nebyly vhodné.

Kapitola VII. O Athéňanech a Lakedaimoňanech.

Athéňané, pokračoval tento šlechtic, byli národ, který měl jisté podoby s naším. Vkládal veselost do záležitostí; obrat posměchu se mu líbil na řečništi stejně jako v divadle. Tuto živost, kterou vnášel do rad, přenášel i do výkonu. Charakter Lakedaimoňanů byl vážný, přísný, strohý, mlčenlivý. Nedalo by se z Athéňana vytěžit nic jeho nudou o nic víc než z Lakedaimoňana jeho rozveselováním.

Kapitola VIII. Účinky družné povahy.

Čím více se národy navzájem stýkají, tím snadněji mění své zvyky, protože každý je víc divadlem pro druhého; lépe se vidí zvláštnosti jednotlivců. Klima, které činí, že národ rád sdílí, činí také, že rád mění; a to, co činí, že národ rád mění, činí také, že si tvoří vkus.

Společnost žen kazí mravy a tvoří vkus: touha líbit se víc než ostatní zavádí ozdoby, a touha líbit se víc než sobě samému zavádí módu.

Módy jsou věcí důležitou: čím lehkomyslnějším činíme ducha, tím více se neustále rozmnožují odvětví obchodu.

Kapitola IX. O ješitnosti a pýše národů.

Ješitnost je stejně dobrou pružinou vlády, jako je pýcha nebezpečnou. K tomu stačí si z jedné strany představit nespočetná dobra, která z ješitnosti vyplývají: odtud přepych, průmysl, umění, módy, zdvořilost, vkus; a z druhé strany nekonečná zla, která se rodí z pýchy jistých národů: zahálka, bída, opuštění všeho, zkáza národů, které jim náhoda hodila do rukou, a i jejich vlastního. Zahálka je účinek pýchy; práce je důsledkem ješitnosti: pýcha Španěla ho vede k tomu, aby nepracoval; ješitnost Francouze ho vede k tomu, aby uměl pracovat lépe než druzí.

Každý líný národ je vážný; neboť ti, kdo nepracují, se pokládají za svrchované pány těch, kdo pracují.

Prozkoumejte všechny národy a uvidíte, že u většiny vážnost, pýcha a lenost kráčejí týmž krokem.

Národy Aceh jsou pyšné a líné; ti, kdo nemají otroky, si otroka najímají, i jenom proto, aby ušel sto kroků a nesl dva pinty rýže: cítili by se zneuctěni, kdyby je nesli sami.

Je mnoho míst na zemi, kde si lidé nechávají růst nehty, aby ukázali, že nepracují.

Ženy v Indii se domnívají, že je pro ně hanebné naučit se číst: to je, říkají, věc otrokyň, které zpívají chvalozpěvy v pagodách. V jedné kastě nepřadou; v jiné dělají jen koše a rohože, nesmějí ani drtit rýži; v jiných nesmějí chodit pro vodu. Pýcha si tam ustanovila svá pravidla a dává je dodržovat. Není třeba říkat, že mravní vlastnosti mají různé účinky podle toho, s čím jsou spojeny: tak pýcha, spojená s obrovskou ctižádostí, s velikostí myšlenek atd., způsobila u Římanů účinky, které jsou známé.

Kapitola X. O charakteru Španělů a Číňanů.

Různé charaktery národů jsou smíšeny z ctností a neřestí, dobrých a špatných vlastností. Šťastná smísení jsou ta, z nichž vyplývají velká dobra, a často by se to ani nedalo tušit: některá vedou k velkým zlům a také bychom to netušili.

Poctivost Španělů byla pověstná ve všech dobách. Justinus nám mluví o jejich věrnosti ve svěřeném; často snášeli smrt, aby zachovali tajemství. Tuto věrnost, kterou měli dříve, mají dosud. Všechny národy, které obchodují v Cádizu, svěřují své jmění Španělům; nikdy toho nelitovaly. Ale tato obdivuhodná vlastnost spojená s jejich leností tvoří smíšení, z něhož vyplývají účinky jim záhubné: národy Evropy před jejich zraky vedou veškerý obchod jejich monarchie.

Charakter Číňanů tvoří jiné smíšení, které je protikladem k charakteru Španělů. Jejich nejistý život činí, že mají úžasnou činorodost a tak nadmíru velkou touhu po zisku, že jim žádný obchodní národ nemůže důvěřovat. Tato uznaná nespolehlivost jim zachovala obchod s Japonskem; žádný evropský obchodník se neodvážil pokusit se o něj pod jejich jménem, i když se k tomu nabízela snadnost přes jejich severní přímořské provincie.

Kapitola XI. Úvaha.

Neřekl jsem to proto, abych něco ubral z nekonečné vzdálenosti, která je mezi neřestmi a ctnostmi: Bůh uchovej! Chtěl jsem jenom dát pochopit, že ne všechny politické neřesti jsou neřestmi mravními a že ne všechny neřesti mravní jsou neřestmi politickými; a to nesmějí přehlížet ti, kdo tvoří zákony, které narážejí na obecného ducha.

Kapitola XIV. Jaké jsou přirozené prostředky, kterými se mění mravy a zvyky národa.

Řekli jsme, že zákony jsou zvláštní a přesné instituce zákonodárcovy, mravy a zvyky že jsou instituce národa obecně. Z toho vyplývá, že chceme-li měnit mravy a zvyky, nemáme je měnit zákony: zdálo by se to příliš tyranské, je lepší je měnit jinými mravy a jinými zvyky.

A tak když chce panovník učinit ve svém národě velké změny, musí reformovat zákony to, co je ustanoveno zákony, a musí měnit zvyky to, co je ustanoveno zvyky; a je velmi špatnou politikou měnit zákony to, co má být měněno zvyky.

Zákon, který donucoval Moskvany dát si stříhat vousy a šaty, a násilí Petra I., který dával stříhat až po kolena dlouhé šaty těch, kdo vstupovali do měst, byly tyranské. Jsou prostředky, jak zabránit zločinům: jsou to tresty; jsou jiné, jak dát změnit zvyky: jsou to příklady.

Snadnost a rychlost, s jakou se tento národ zcivilizoval, dobře ukázala, že měl o něm panovník příliš špatné mínění a že tyto národy nebyly dobytek, jak říkal. Násilné prostředky, kterých použil, byly zbytečné, byl by dospěl k svému cíli stejně i vlídností.

Sám zakusil snadnost těchto změn. Ženy byly uzavřeny a jaksi otrokyně; povolal je ke dvoru, nechal je obléci po německu, posílal jim látky. Toto pohlaví ochutnalo brzy způsob života, který tak velice lichotil jeho vkusu, jeho ješitnosti a jeho vášním, a dalo ho ochutnat i mužům.

Co učinilo změnu snadnější, bylo to, že tehdejší mravy byly cizí klimatu a byly tam přineseny smíšením národů a dobýváním. Petr I., dávaje evropské mravy a zvyky evropskému národu, nalezl snadnost, kterou sám nečekal. Vláda klimatu je první ze všech vlád. Nepotřeboval tedy zákonů, aby změnil mravy a zvyky svého národa: bylo by mu stačilo vnuknout jiné mravy a jiné zvyky.

Obecně národy velmi lnou ke svým zvykům; brát jim je násilím znamená dělat je nešťastnými: nemáme je tedy měnit, nýbrž přimět je, aby je měnily samy.

Každý trest, který nevyplývá z nutnosti, je tyranský. Zákon není pouhým aktem moci; věci svou povahou lhostejné nejsou v jeho pravomoci.

Kapitola XXI. Jak zákony mají být vztaženy k mravům a zvykům.

Jen zvláštní instituce takto směšují věci přirozeně oddělené, zákony, mravy a zvyky: ačkoli jsou však oddělené, mají mezi sebou velké vztahy.

Zeptali se Solóna, jsou-li zákony, které dal Athéňanům, nejlepší. „Dal jsem jim," odpověděl, „nejlepší z těch, které mohli snést." Krásné slovo, které by měli slyšet všichni zákonodárci. Když boží moudrost řekla židovskému lidu: „Dal jsem vám přikázání, která nejsou dobrá," znamená to, že měla jen vztažnou dobrotu; a to je houba na všechny obtíže, které lze vznést proti Mojžíšovým zákonům.

Kapitola XXII. Pokračování téhož předmětu.

Když má národ dobré mravy, stávají se zákony jednoduché. Platón říká, že Rhadamanthys, který vládl národu krajně zbožnému, vyřizoval všechny procesy s rychlostí a odvolával se jen na přísahu v každém sporném bodě. „Ale," říká týž Platón, „když národ není zbožný, lze přísahy použít jen v případech, kdy ten, kdo přísahá, nemá zájem, jako soudce a svědkové."

Kapitola XXIII. Jak zákony sledují mravy.

V době, kdy byly římské mravy čisté, nebylo zvláštního zákona proti zpronevěře veřejných peněz. Když se tento zločin začal objevovat, byl shledán tak hanebným, že se za velký trest považovalo i to, být odsouzen k vrácení toho, co bylo vzato — svědkem je soud s L. Scipionem.

Kapitola XXIV. Pokračování téhož předmětu.

Zákony, které dávají poručnictví matce, se více starají o ochranu osoby svěřence; ty, které ji dávají nejbližšímu dědici, se více starají o ochranu majetku. U národů, jejichž mravy jsou zkažené, je lépe dávat poručnictví matce. U těch, kde zákony mohou mít důvěru v mravy občanů, se dává poručnictví dědici majetku, nebo matce, a někdy oběma.

Když uvažujeme o římských zákonech, zjistíme, že jejich duch odpovídá tomu, co říkám. V době, kdy byl vydán zákon Dvanácti desek, byly mravy v Římě obdivuhodné. Poručnictví se svěřovalo nejbližšímu příbuznému svěřence, s úvahou, že ten má mít poručenské břímě, kdo může mít břímě dědické. Nepokládali život svěřence za ohrožený, ačkoli byl dán do rukou toho, komu jeho smrt mohla být užitečná. Ale když se mravy v Římě změnily, viděli jsme, jak i zákonodárci mění své myšlení. „Jestliže při poručnické substituci," říkají Gaius i Justinian, „se obává zůstavitel, aby zástupce nestrojil nástrahy svěřenci, může ponechat otevřenou obecnou substituci a dát poručnickou do té části závěti, kterou lze otevřít až po určité době." Hle, strach a opatrnost neznámé prvním Římanům.

Kapitola XXV. Pokračování téhož předmětu.

Římský zákon dával svobodu dávat dary před manželstvím; po manželství je již nedovoloval. To bylo založeno na mravech Římanů, kteří byli k manželství vedeni jen prostotou, jednoduchostí a skromností, ale mohli se dát svést domácími starostmi, laskavostmi a štěstím celého života.

Vizigótský zákon chtěl, aby manžel nemohl dát té, kterou si bral za ženu, více než desetinu svého majetku, a aby v prvním roce manželství nemohl dát nic. To vyplývalo opět z mravů země: zákonodárci chtěli zastavit onu španělskou honosnost, nakloněnou jedině k nadměrné štědrosti při okázalém činu.

Římané svými zákony zastavili některé nevýhody nejtrvalejší vlády ve světě, kterou je vláda ctnosti; Španělé svými chtěli zabránit špatným účinkům nejvrtkavější tyranie ve světě, kterou je tyranie krásy.

Kapitola XXVI. Pokračování téhož předmětu.

Zákon Theodosiův a Valentinianův čerpal důvody rozluky ze starých mravů a zvyků Římanů. Mezi tyto důvody položil jednání manžela, který by trestal svou ženu způsobem nehodným osoby svobodné. Tento důvod byl v pozdějších zákonech vynechán: mravy se v tomto ohledu změnily; východní zvyky zaujaly místo evropských. První eunuch císařovny, manželky Justiniana II., jí vyhrožoval, říkají dějiny, oním trestem, kterým se trestají děti ve školách. Jen zavedené mravy nebo mravy, které se usilují zavést, mohou vymyslit takovou věc.

Viděli jsme, jak zákony sledují mravy; vizme nyní, jak mravy sledují zákony.

Kapitola XXVII. Jak zákony mohou přispívat k tvoření mravů, zvyků a charakteru národa.

Zvyky zotročeného národa jsou částí jeho otroctví; zvyky svobodného národa jsou částí jeho svobody.

Mluvil jsem v knize jedenácté o svobodném národě; podal jsem principy jeho ústavy: vizme nyní účinky, které z toho musely vzejít, charakter, který se z toho mohl utvořit, a zvyky, které z toho plynou.

Neříkám, že klima nevytvořilo z velké části zákony a zvyky v tomto národě; říkám však, že mravy a zvyky tohoto národa by měly mít velkou souvislost s jeho zákony.

Protože by v tomto státě byly dvě viditelné moci, moc zákonodárná a výkonná, a protože by každý občan měl svou vlastní vůli a dával svobodně prostor své nezávislosti, většina lidí by měla více náklonnosti k jedné z těchto mocí než k druhé: velký počet obvykle nemá dost nestrannosti ani rozumu, aby obě stejně miloval.

A protože výkonná moc, nakládaje všemi úřady, by mohla dávat velké naděje a nikdy obavy, všichni, kdo by od ní něco dostali, by byli nakloněni jít na její stranu, a mohla by být napadána všemi, kdo by od ní nic nedoufali.

Protože by všechny vášně byly svobodné, nenávist, závist, žárlivost, horlivost obohatit se a vyznamenat by se jevily v celé své šíři: a kdyby tomu bylo jinak, stát by byl jako člověk porazený nemocí, který nemá vášní, protože nemá síly.

Nenávist, která by byla mezi oběma stranami, by trvala, protože by byla stále bezmocná.

Protože by tyto strany byly složeny ze svobodných mužů, kdyby jedna příliš získala vrch, účinek svobody by způsobil, že by byla snížena, zatímco by občané, jako ruce, které pomáhají tělu, přišli pozvednout druhou.

Protože by každý jednotlivec, vždy nezávislý, mnoho následoval svých vrtochů a rozmarů, měnilo by se často stran; opouštěla by se jedna, v níž by člověk nechával všechny své přátele, aby se spojil s jinou, v níž by nalezl všechny své nepřátele; a často by se v tomto národě mohlo zapomínat na zákony přátelství i nenávisti.

Monarcha by byl v postavení jednotlivců; a proti obvyklým pravidlům opatrnosti by byl často nucen dávat svou důvěru těm, kdo ho nejvíc urazili, a odstavovat ty, kdo mu nejlépe sloužili, čině z nutnosti to, co jiní panovníci činí z volby.

Lidé se bojí ztratit statek, který cítí, znají jen málo a který lze před nimi zakrývat; a strach vždy zvětšuje předměty. Lid by byl neklidný ohledně své situace a věřil by, že je v nebezpečí i v okamžicích nejbezpečnějších.

Tím více, že ti, kdo by nejživěji odporovali výkonné moci, nemohouce přiznat zištné pohnutky svého odporu, by zvětšovali hrůzy lidu, který by nikdy přesně nevěděl, zda je v nebezpečí, nebo ne. Ale právě to by mu pomáhalo vyhýbat se skutečným nebezpečím, kterým by posléze mohl být vystaven.

Avšak zákonodárný sbor, který má důvěru lidu a je osvícenější než on, by mohl u něho uvést na pravou míru špatné dojmy, které mu byly dány, a utišit jeho vzrušení.

To je velká výhoda, kterou by měla tato vláda nad starými demokraciemi, v nichž měl lid bezprostřední moc; neboť když ho rozněcovali řečníci, tato rozněcování měla vždy svůj účinek.

A tak, kdyby vtisknuté hrůzy neměly určitý předmět, působily by jen marné volání a výčitky, a měly by i ten dobrý účinek, že by napínaly všechny pružiny vlády a činily všechny občany pozornými. Ale rodily-li by se při příležitosti zvrácení základních zákonů, byly by hluché, osudné, hrozné a plodily by katastrofy.

Brzy by nastal strašný klid, během něhož by se vše spojilo proti moci porušující zákony.

Kdyby v případě, kdy neklid nemá určitý předmět, nějaká cizí moc ohrožovala stát a dávala v nebezpečí jeho osud a jeho slávu, pak by malé zájmy ustoupily větším a vše by se spojilo ve prospěch výkonné moci.

Kdyby pak byly spory vzbuzeny při příležitosti porušení základních zákonů a kdyby se objevila cizí moc, nastala by revoluce, která by nezměnila formu vlády ani její ústavu: neboť revoluce, které tvoří svoboda, nejsou než potvrzení svobody.

Svobodný národ může mít osvoboditele; národ podrobený může mít jen jiného utlačovatele.

Neboť každý člověk, který má dost síly, aby vyhnal toho, kdo je již absolutním pánem ve státě, má jí dost i sám se jím stát.

Protože, aby člověk požíval svobody, musí každý moci říci, co si myslí, a aby ji zachoval, musí ještě každý moci říci, co si myslí, občan v tomto státě by říkal a psal vše, co mu zákony výslovně nezakazují říci nebo psát.

Tento národ, stále rozpálený, by mohl snáz být veden svými vášněmi než rozumem, který nikdy nedělá velké účinky na duchu lidí; a bylo by pro ty, kdo mu vládnou, celkem snadné přimět ho k podnikům proti jeho skutečným zájmům.

Tento národ by nadmíru miloval svou svobodu, protože by tato svoboda byla pravá; a mohlo by se stát, že by k její obraně obětoval svůj majetek, své pohodlí, své zájmy; že by na sebe vzal nejtvrdší daně, takové, jaké by si ani nejabsolutnější panovník neodvážil uložit svým poddaným.

Protože by měl jisté poznání nutnosti se jim podrobit a protože by platil s dobře založenou nadějí, že již nebude platit, byla by břemena těžší než pocit těchto břemen: kdežto jsou státy, kde je pocit nekonečně nad zlo.

Měl by jistý úvěr, protože by si půjčoval sám od sebe a sám sobě by platil. Mohlo by se stát, že by podnikal nad své přirozené síly a stavěl

proti svým nepřátelům obrovské vymyšlené bohatství, které by důvěra a povaha jeho vlády činily skutečným.

K zachování své svobody by si půjčoval od svých poddaných, a jeho poddaní, kteří by viděli, že jeho úvěr by byl ztracen, kdyby byl podmaněn, by měli nový důvod vynakládat úsilí na obranu jeho svobody.

Kdyby tento národ obýval ostrov, nebyl by dobyvatelský, protože oddělené dobyté země by jej oslabovaly. Byla-li by půda tohoto ostrova dobrá, byl by tím méně dobyvatelský, protože by nepotřeboval války k obohacení. A protože by žádný občan nezávisel na jiném občanu, každý by si vážil své svobody více než slávy několika občanů nebo jediného.

Tam by na válečníky pohlíželi jako na lidi řemesla, které může být užitečné a často nebezpečné, jako na lidi, jejichž služby jsou pro národ obtížné; a občanské vlastnosti by tam byly více ceněny.

Tento národ, jejž mír a svoboda činily majetným, osvobozený od ničivých předsudků, by směřoval k tomu stát se obchodnickým. Kdyby měl některou z těch surovin, které slouží k výrobě věcí, jimž ruka řemeslníka dává velikou cenu, mohl by zakládat zařízení vhodná k tomu, aby si zajistil požívání tohoto daru nebes v celé jeho šíři.

Kdyby tento národ byl položen k severu a kdyby měl velký počet nadbytečných potravin, protože by mu zároveň chyběl velký počet zboží, které by mu klima odepíralo, vedl by nutný, ale velký obchod s národy jihu; a vybírá státy, které by zvýhodnil výhodným obchodem, uzavřel by vzájemně užitečné smlouvy s národem, který by si zvolil.

Ve státě, kde by z jedné strany byla krajní bohatost a z druhé přehnané daně, by sotva mohl kdo žít bez pilnosti s omezeným jměním. Mnoho lidí by se pod záminkou cesty nebo zdraví vyhostilo z domova a šlo by hledat hojnost do zemí dokonce i otroctví.

Obchodnický národ má úžasný počet drobných zvláštních zájmů; může se tedy střetnout a být střetnut nekonečným počtem způsobů.

Tento by se stal krajně žárlivým; a trápil by se více blahobytem druhých, než by se těšil ze svého.

A jeho zákony, jinak mírné a snadné, by mohly být tak přísné vůči obchodu a plavbě, že by se zdálo, že obchoduje jen s nepřáteli.

Kdyby tento národ posílal daleko kolonie, dělal by to spíše k rozšíření svého území než svého panství.

Protože se rádo zavádí jinde to, co nacházíme zavedené doma, dával by národům svých kolonií formu své vlastní vlády; a protože tato vláda nese s sebou blahobyt, viděli bychom se tvořit velké národy v samých lesích, které by poslal obývat.

Mohlo by být, že by si dříve podmanil sousední národ, který by mu svou polohou, výborností svých přístavů, povahou svých bohatství nahnal žárlivost; a tak, ačkoli by mu dal své vlastní zákony, držel by ho ve velké závislosti; tak, že by v něm občané byli svobodní a stát sám by byl otrokem.

Dobytý stát by měl velmi dobrou občanskou vládu, ale byl by sužován mezinárodním právem; a byly by mu ukládány zákony od národa k národu, které by byly takové, že by jeho blahobyt byl jen nejistý a jen svěřený pánovi.

Vládnoucí národ, obývaje velký ostrov a drže v rukou velký obchod, by měl všechny možnosti mít námořní síly; a protože zachování jeho svobody by vyžadovalo, aby neměl ani pevností, ani opevnění, ani pozemních vojsk, potřeboval by námořní armádu, která by ho chránila před vpády; a jeho loďstvo by bylo nadřazeno loďstvu všech ostatních mocí, které by, potřebujíce použít své finance pro pozemní válku, jich již neměly dost pro válku námořní.

Vláda moře dala vždy národům, které ji vlastnily, přirozenou pýchu, protože — cítíce se schopnými urazit kdekoli — věří, že jejich moc nemá o nic menší hranice než oceán.

Tento národ by mohl mít velký vliv na věci svých sousedů. Neboť protože by svou moc nepoužíval k dobývání, dalo by se více hledat

jeho přátelství a více obávat jeho nenávisti, než by to kolísavost jeho vlády a jeho vnitřní rozvrácení zdánlivě dovolovaly.

Takový by byl osud výkonné moci: být téměř stále znepokojována zevnitř a vážena zvenčí.

Kdyby se stalo, že by se tento národ v některých případech stal středem evropských jednání, vnesl by do nich o něco víc poctivosti a dobré víry než ostatní, protože jeho ministři, kteří by často byli nuceni ospravedlňovat své jednání před lidovou radou, by nemohli vést tajná vyjednávání a byli by nuceni být v tomto ohledu o něco poctivější lidé.

Krom toho, protože by byli jaksi ručiteli za události, které by vyvolalo postranní jednání, nejjistější by pro ně bylo jít nejpřímější cestou.

Měla-li by šlechta v jistých dobách přehnanou moc v národě a kdyby monarcha našel způsob, jak ji ponížit zvýšením lidu, byl by bod krajního otroctví mezi okamžikem ponížení velmožů a tím okamžikem, kdy by lid začal cítit svou moc.

Mohlo by být, že by tento národ, byv dříve podroben svévolné moci, v mnoha ohledech ponechal její styl: takže by na základě svobodné vlády bylo často vidět formu vlády absolutní.

Co se týká náboženství, protože by v tomto státě měl každý občan svou vlastní vůli a byl by tudíž veden svým vlastním světlem rozumu, nebo svými rozmary, stalo by se buď, že by každý měl velkou lhostejnost ke všem druhům náboženství, ať by byla jakákoli — v kterémžto případě by měli všichni sklon přijmout náboženství vládnoucí; nebo že by lidé byli horliví pro náboženství obecně — v kterémžto případě by se sekty rozmnožovaly.

Nebylo by nemožné, aby v tomto národě byli lidé, kteří by neměli žádného náboženství, a kteří by přesto nechtěli trpět, aby se je někdo nutil změnit to, které by měli, kdyby je měli: neboť by cítili, že život a majetek nejsou víc jejich než jejich způsob myšlení; a kdo může uloupit jedno, může ještě lépe odejmout druhé.

Kdyby mezi různými náboženstvími bylo jedno, k jehož zavedení se usilovalo cestou otroctví, bylo by nenáviděno; protože, jak posuzujeme věci podle spojení a přívěsků, které k nim vkládáme, toto by se nikdy neobjevilo mysli s představou svobody.

Zákony proti těm, kdo by vyznávali toto náboženství, by nebyly krvavé: neboť svoboda si nepředstavuje tyto druhy trestů; ale byly by tak potlačovatelské, že by způsobily všechno zlo, které lze činit chladnokrevně.

Mohlo by se tisíci způsoby stát, že by duchovenstvo mělo tak malý úvěr, že by ostatní občané měli větší. A tak místo aby se oddělovalo, radši by neslo stejná břemena jako laici a tvořilo s nimi v tomto ohledu jedno těleso; ale protože by stále hledalo, jak si získat úctu lidu, odlišovalo by se životem zdrženlivějším, chováním zdrženějším a mravy čistšími.

Toto duchovenstvo, nemohouc chránit náboženství, ani jím být chráněno, bez síly k donucení, by hledalo přesvědčovat: viděli bychom vycházet z jeho pera velmi dobré spisy k dokázání zjevení a prozřetelnosti velké Bytosti.

Mohlo by se stát, že by se jeho shromáždění obcházela a nedalo by se mu dovolit opravit ani jeho vlastní zlořády; a že by lidé v blouznění svobody raději nechali jeho reformu nedokonalou, než by trpěli, aby bylo reformátorem.

Hodnosti, tvoříce část základní ústavy, by byly pevnější než jinde; ale z druhé strany by se v této zemi svobody velmoži více přibližovali lidu: hodnosti by byly tedy více odděleny a osoby více smíšeny.

Ti, kdo vládnou, mají moc, která se, abych tak řekl, obnovuje a tvoří každého dne; měli by více ohledu k těm, kdo jsou jim užiteční, než k těm, kdo je rozptylují; proto by tam bylo vidět málo dvořanů, pochlebovačů, poslušných — zkrátka všech těch druhů lidí, kteří dávají velmožům platit i prázdnotu jejich ducha.

Lidé by tam nebyli ceněni podle lehkomyslných nadání nebo vlastností, nýbrž podle vlastností skutečných; a z toho druhu jsou jen dvě: bohatství a osobní zásluha.

Byl by tam pevný přepych, založený ne na jemnosti ješitnosti, nýbrž na jemnosti skutečných potřeb; a ve věcech by se sotva hledaly jiné rozkoše než ty, které tam vložila příroda.

Užívalo by se tam velkého nadbytku, a přece by lehkomyslné věci byly odmítnuty: tak mnozí, mající více statku než příležitostí k jeho vynakládání, by jej spotřebovávali zvláštním způsobem; a v tomto národě by bylo víc ducha než vkusu.

Protože by člověk byl stále zaměstnán svými zájmy, neměl by zdvořilosti založené na zahálce; a opravdu by na ni neměl čas.

Doba zdvořilosti u Římanů je totožná s dobou nastolení svévolné moci. Absolutní vláda plodí zahálku a zahálka dává zrod zdvořilosti.

Čím více je v národě lidí, kteří potřebují mezi sebou ohledy a nelibost nedělat, tím více je zdvořilosti. Ale je spíš zdvořilost mravů než zdvořilost zvyků, která nás má odlišovat od barbarských národů.

V národě, kde by každý člověk svým způsobem bral podíl na správě státu, by ženy neměly příliš žít s muži. Byly by tedy skromné, totiž ustrašené; tato ustrašenost by tvořila jejich ctnost: zatímco muži bez galantního dvoření by se vrhali do prostopášnosti, která by jim ponechávala všechnu jejich svobodu a jejich volný čas.

Protože by tam zákony nebyly dány pro jednoho jednotlivce víc než pro jiného, pokládal by se každý za monarchu; a lidé v tomto národě by byli spíše spolustátníky než spoluobčany.

Kdyby klima dalo mnoha lidem neklidného ducha a široké rozhledy, v zemi, kde ústava dává každému podíl na vládě a politických zájmech, mluvilo by se mnoho o politice; byli by vidět lidé, kteří by trávili svůj život počítáním událostí, které, vzhledem k povaze věcí a vrtochu osudu — totiž lidí — se počítat nedají.

Ve svobodném národě je velmi často jedno, zda jednotlivci uvažují dobře nebo špatně; stačí, že uvažují: odtud vzniká svoboda, která zajišťuje před účinky těchto samých úvah.

Stejně tak v despotické vládě je stejně zhoubné, že lidé uvažují dobře nebo špatně; stačí, že uvažují, aby se princip vlády narušil.

Mnoho lidí, kteří by se nestarali o to, jak se komu zalíbit, by se oddávali své náladě. Většina s duchem by byla trápena samým svým duchem: v pohrdání nebo odporu ke všem věcem by byli nešťastní s tolika důvody nebýt jimi.

Protože by žádný občan neměl strach z žádného občana, byl by tento národ hrdý; neboť hrdost králů je založena jen na jejich nezávislosti.

Svobodné národy jsou nádherně hrdé, druhé mohou snáz být ješitné.

Ale tito tak hrdí lidé, žijíce mnoho sami se sebou, by se často nalézali uprostřed neznámých lidí; byli by ustrašení, a bylo by v nich vidět většinou podivnou směs zlé ostýchavosti a hrdosti.

Charakter národa by se nejvíc jevil v jejich dílech ducha, v nichž bychom viděli lidi uzavřené, kteří by přemýšleli jen o samotě.

Společnost nás učí cítit směšnost; samota nás činí vnímavějšími k neřestem. Satirické spisy by byly krvavé; a bylo by u nich vidět mnoho Juvenálů, dřív než by se našel Horatius.

V krajně absolutních monarchiích zrazují historikové pravdu, protože nemají svobodu ji říci; ve státech krajně svobodných zrazují pravdu právě ze své svobody, která, plodíce stále rozdělení, činí každého stejně otrokem předsudků své strany, jako by jím byl despoty.

Jejich básníci by měli častěji onu drsnou původnost vynálezu než jistou jemnost, kterou dává vkus; našlo by se u nich něco, co by se blížilo více síle Michelangelově než půvabu Raffaelovu.

Charles de Montesquieu: O duchu zákonů – výbor

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #27573.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/montesquieu-duch-zakonu/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/montesquieu-duch-zakonu/.